

Tato publikace je mnohohlasobně spjata s Ústavem T. G. Masaryka v Praze. Jsem jeho vědeckým pracovníkem, a byla to právě jedna z pracovních diskusí Ústavu, která mi vnučila myšlenku, že je potřebné tuto studii zpracovat a publikovat. Vedení ústavu mi vytvořilo všechny podmínky pro to, abych se mohl předsevzatému úkolu plně věnovat.

Autor.

Úvodem

V prvních měsících po listopadové revoluci 1989, která odstranila takřka půlstoleté tabu lpící na osobnosti T. G. Masaryka, byla u nás nadhrožena i otázka „masarykovského mýtu“; ve skutečnosti se pak veřejně hovořilo o něčem jiném: o masarykovské legendě. Jest velice radno obojí rozlišovati právě v daném kontextu. Legendou míním gloriolu, která se spontánně a přirozeně tvoří nad vynikající osobností v představách pozdějších generací; mýtem jsou mi fantastické a spekulativní dohady, jež realitu nahrazují smyšlenkou. Mýtem je, jak známo, antické bájesloví o božském početě nadčlověka Persea a jiných nadlidských bytostí; mýtem jsou i odvěké představy o vtělení metafyzického zla v jakýsi fantom lidského démona, jak je vidíme ještě v moderním antisemitismu.

Legenda byla pochopitelným lidovým ohlasem na výjimečnost Masarykova zjevu a na skvělé vyvrcholení jeho životní dráhy; studovat tuto mentální reakci naší veřejnosti na fenomén Masarykův bude zajímavým úkolem historické vědy a sociální psychologie. Pramenů se nabízí hojnost a jejich konfrontace s doklady historické reality je nasnadě. Naproti tomu vzácnější, alespoň skrytější a mnohem těžší postžitelné jsou prameny k historickému studiu zvláštního mýtu (ve shora definovaném smyslu), který, jak hodlám ukázat v této studii, kolem Masarykovy osobnosti vznikl rovněž a kupodivu dodnes žije.

Že je tomu tak, přesvědčil jsem se osobně¹⁾ při mnohaleté heuristice k Masarykově biografii. Tu a tam jsem totiž uslyšel tvrzení, že „skutečným otcem“ T. G. Masaryka nebyl otec legální, ale kdosi jiný, totiž (a zde se zvěst rozvětňuje do groteskní plurality, kterou lze shrnout do následujících kategorií: jistý 1) aristokrat; 2) Němec; 3) žid.

U každé ze tří zmíněných skupin koluji v ústním podání zcela určitá osobní jména, takže důvěřivý posluchač, pokud zví pouze jedinou z těch verzí, může ji brát docela vážně (pojmenování údajné věci či osoby samo už jaksí sugeruje představu její reality). Čím více různých těch „otcovských“ verzí člověk vyslechne, tím více musí o nich arci pochybovat, a to o všech šmahem.

Naprostá většina zmíněných fám se udržuje pouze ústní tradicí. Ale jsou vzácné výjimky, které se objevily také v podobě tištěné. Z nich pak zcela zvláštní pozornost si vynucuje několikrát přetištěná stať Willy Lorenze,²⁾ jejím prostřednictvím totiž jedna z tradovaných pověstí pronikla i do odborné literatury historické³⁾ a stala se v ní „zavedeným“ (byť jen marginálním) údajem, který autoři dnes už bez rozpaků opisují z jedné knihy do druhé. Proto zasluhuje, aby byla prozkoumána co do pramenné věrohodnosti.

A ukáže se, že taková revize přinese poznatky bohatší a závažnější, než bychom tušili.

Lorenzův Masaryk

Willy Lorenz opakovaně klade otázku: „Wer war T. G. Masaryk?“ Začneme tedy otázkou analogickou: kdo je Willy Lorenz? V ní totiž najdeme klíč k pochopení našeho problému, neboť autor se netají velmi subjektivním přístupem k látce.

Ač narozen r. 1914 ve Vídni, rodovou tradici je spjat s českými zeměmi, jeho předkové ze strany otcovy i matčiny byli, podle jeho vlastního pojetí, „národnostní míšenci“ (nationale Mischlinge) česko-němečtí. Po studii práv a historie na univerzitách ve Vídni, Praze a Berlíně získal r. 1938 doktorát práv, 1941 doktorát z oboru historie. Po druhé světové válce se stal novinářem, později obchodním vedoucím vídeňského nakladatelství Herold a vydavatelem katolického týdeníku „Die Furche“ (patřícího zmíněnému nakladatelství), v l. 1975-1985 působil jako kulturní a tiskový rada na rakouském vyslanectví v Praze. R. 1978 se habilitoval na univerzitě ve Štyrském Hradci pro obor rakouských a českých dějin. ⁴⁾ Svou knihu Monolog über Böhmen (vyšlou rovněž ve zmíněném nakladatelství Herold) věnoval, jak hlásá nápis na čelném místě knihy, památce svého prastrýce Albína Bráta a své praraty Libuše Bráťové, dcery Fr. L. Riegra a vnučky Františka Palackého.

Genealogicky se tedy hlásí ke svým českým předkům; ideově navazuje na klerikálně aristokratické tradice habsburské monarchie.⁵⁾ Z tohoto stanoviska soudí i T. G. Masaryka. Ten - podle Lorenzových slov - byl kdysi zahrnován nejvyšší chválou, a nyní (= roku 1964) je už zapomenut⁶⁾ a protože o něm neexistuje žádná kritická biografie ani objektivní zhodnocení, podává W. Lorenz pokus vyložit jeho počátky a duchovní vývoj, které z něho učinily

rozhodného protivníka katolické církve a „velkého ničitele“ rakousko-uherské říše - člověka, který svým činem „způsobil politický rozvrat nemající sobě rovného“.

Nenávist proti pánům, kteří jeho - oficiálního - otce ponižovali a jeho matku svedli ke hřichu [?] - tento „velký afekt“, jak čteme, se v Masarykovi probudil již v dětství a on ho nikdy nepřekonal. Vedle této nenávisti klíčila v něm od dětství druhá fixní idea - sémě, které do jeho srdce zasetla vlastní matka: touha sám se stát pánem. K tomu však bylo nutno zbohatnout; a ke zbohatnutí zas pro něho nebylo jiné cesty než hromadění vědomostí; a proto se už malý Tomáš stává „fanatickým čtenářem“ - a zůstává jím po celý život. Toto vzdělávání z něho konečně opravdu učinilo „pána“, „grandseigneura“: odívá se elegantně, na katolicismu oceňuje jeho internacionálnost a univerzálnost, na vlastní manželce se mu líbí její starobylý a kosmopolitní rodokmen, její jméno Garrigue přejímá proto, že „zní velmi nóbli, má v sobě skoro cosi aristokratického“, šedesátiletý se ještě přiučuje sportu „pánů“ - jízdě na koni. A ještě třetí celoživotní afekt v něm vzplanul již v dětství: hrůza z fenoménu sebevraždy. Lék proti sebevražednosti viděl v náboženství, ale sám se rozěšel s katolicismem - což bylo „velikou tragédií jeho života“. Jeho „antikolický afekt“ se v něm spojil s efekty dalšími - antiklerikálním a antiaristokratickým; a tak Masaryk, „vyrostlý bez domova, bez rodičovského domu, bez srdce, duchovně osamocený, lidmi zlomený“, marně touží po Bohu, lásce, mravnosti, nikde se necítí doma, ani ve svém národě, státě, církvi, až zakotvuje v manželství s unifikáčkou a odtud se dostává k ideologii Palackého, skrze niž se mu zdají jeho vlastní efekty - antiaristokratický a antikolický - být ospravedlněny; jako spásu pocítuje poznání anglosaského světa a tím i [běda!] zásad demokracie (zásad podle Lorenze patrně zlých). Ale v té vzpouře proti katolické církvi podlehl: „na konci svého života se Masaryk dalekosáhlým způsobem navrátil zpět k víře svého dětství“ [?]. Kdo způsobil jeho obrácení? - touto tajuplnou otázkou uzavírá W. Lorenz svůj výklad - Kdože to byl? Snad nějaký zdánlivě bezvýznamný člověk, snad významní církevní preláti? Historie to už asi nikdy neodhalí...

Hle - Masaryk nazíraný objektivem pravověrného klerikála starorakouského ražení. Netřeba zkoumat, kolik má ten obraz společného s Masarykem skutečným (téměř nic). Ostatně autor se neobtěžoval ani tím, aby svou barvitou portrétní fresku, vrženou na papír tak směšnými tahy, opatřil přiměřeným vědeckým aparátem - nezbytnou

pomůckou ke kontrole jeho myšlenkových postupů. Poutavost jeho líčení v nás budí spíše potřebu ocenit kvality umělecké. Fiktivní vývoj Masarykův před námi probíhá podobně dobře vybudované tragédii: nevšední jedinec, ale fatálně vykořeněný, posedlý jednostrannou vášní („afektem“ - to slovo se opakuje znovu a znovu), žene sebe i okolní svět nezadržitelně do záhuby. V úvodu nechybí ani osudové zneuctění matčino, v závěru pak zase nápořád' hříšnickovy zázračné konverze v hodině dvanácté (vzpomeneme na Goethova Fausta). - Jsme zcela mimo obor historické vědy. Při autorově ortodoxii je to pochopitelné: Masaryk vystupoval proti církvi - tudíž jeho motivy musely být temné a neblahé. Autorův postup je ryze deduktivní: z apriorní teze, že Masaryk byl „veliký ničitel“, jsou vyvozovány odpovídající psychologické procesy v Masarykově nitru a na doklad vyhledávány vhodné citáty z jeho spisů. Není to přínos k poznání Masaryka, zato výmluvný dokument autora v přístupu k látce. Jím poučení přistupme k našemu vlastnímu tématu.

Již dříve (v r. 1957) W. Lorenz poprvé zveřejnil svou úvahu o Masarykových předcích, totiž o údajné „záhadě jeho původu“. Rekapitulujme stručně, o čem nás chce přesvědčit. 1. Masarykova matka byla Němka; Masaryk sám to původně (r. 1875) doznával, ale později se snažil to popírat. 2. Jeho legitimní otec pravděpodobně nebyl otcem faktickým, neboť (a) byl o deset let mladší než Terezie Kropáčková a (b) navíc mezi oběma novomanželi zela sociální propast, nadto pak (c) ona neuměla slovensky, on zase neuměl německy - novomanželé se tedy nemohli ani pořádně domluvit, a konečně (d) ve chvíli uzavření sňatku byla Terezie už druhým měsícem těhotná. - Summa summarum: skutečného otce nutno hledat mezi těmi hodonínskými „pány“, u nichž Terezie Kropáčková (podle Masarykovy zmínky) sloužila jako kuchařka. Zde pak jsou pouze dvě možnosti: buď to bylo ono jediné skutečné panstvo v tehdejších Hodoníně - úřednictvo císařských statků, nebo některá ze zdejších zámožných židovských rodin. V Československu (podle Lorenze) „ustavičně kolovala pověst“ [Lorenzem samým akceptovaná - ergo!], že 3. Masaryk z otcovy strany pochází z rodu hodonínského žida Nathana Redlicha. Důkazy: a) v Redlichově rodině byl prý tento Masarykův původ vždycky znám a nikdy nebyl popírán; b) Terezie Masaryková prý prostřednictvím advokáta Aloise Pražáka dostávala od Redlichovy rodiny zvláštní finanční podporu pro syna Tomáše studujícího na brněnském gymnáziu. - Závěr: Tomáš Masaryk co do

původu byl snad stoprocentní Němec (a zpola žid), přinejmenším však (uznáme-li původ po meči za nejistý) Němec poloviční. Věděl to, ale musel tento svůj původ zamlčovat, aby byl ve svém národě brán vážně. A to byla „nejen jeho osobní tragédie“, nýbrž vedlo to k „veliké tragédii českých zemí 19. a 20. století“. Masaryk nedokázal najít v sobě dost odvahy k tomu, aby řekl: „Ano, jsem Čech, ale mám německou matku a doznávám, že patřím k oběma národům této země, že bych nebyl naživu, kdybych neměl tyto dva konkrétní rodiče. Pokládám tento původ z obou národů za osobní bohatství, právě tak jako je bohatstvím této země skutečnost, že je obývána dvěma národy.“ Nuže, tolik odvahy Masaryk neměl. [Oč statečnější (dodávám já) je Willy Lorenz, jenž naopak se ke svým českým předkům a národnostnímu míšenectví hlásí přímo demonstrativně!]

Masarykovi rodiče

Lorenzovy stati jsou jen příslověčnou špičkou ledovce, jehož masiv zatím nebudeme zkoumat. Je totiž načase, abychom opuslili říši mytologie a podnikli exkurs na půdu historickou. Shrňme spolehlivé údaje o Masarykových rodičích.

Starší z obou byla matka, začneme tedy jí. Pocházela z rodu Kropáčků, kteří v 18. století po několik, nejméně pět generací bydlili v Prostějově a provozovali živnost řeznickou. Teprve Josef Kropáček, narozený v Prostějově r. 1789, se s otcem přestěhoval do Hustopěčí, zde se oženil (1811) s Kateřinou, dcerou Josefa Rupricha (Ruprecht), a od řeznictví přešel k živnosti hostinské; v Hustopečích patřil mezi vážené měšťany. Terezie, narozená 4. 8. 1813, byla druhým z jeho deseti dětí (z nichž čtyři však brzy po narození zemřely) a vyrostla ve velmi dobrých hmotných poměrech. Když jí bylo 27 let, její otec zemřel.⁸⁾ Ze šesti dětí, které ho přežily,⁹⁾ byly tři dcery: sedmadvacetiletá Terezie, třiatvacetiletá Veronika a dvacetiletá Anežka - všechny dosud svobodné. Dva roky po otcově smrti se Veronika provdala za Františka Kosa, krupaře v rakouském Waltersdorfu, rodem Slovák, který přesídlil za nevěstou do Hustopečí a zde pokračoval ve své živnosti.¹⁰⁾ Nejmladší Anežka zůstala neprovdána. Krutý osud čekal nejstarší Terezii: jedenatřicetileté se jí narodilo nemanželské dítě. Přišlo na svět 11. 7. 1844 v Hustopečích, v domě její sestry Veroniky Kosové, která také, spolu s Fr. Haballem, byla kmotrou při křtu, při němž dítě dostalo jméno Josef. Ještě téhož roku, 1. 12. 1844, dítě zemřelo na souchotiny.¹¹⁾ Tento pokořující zážitek musel být pro Terezii víc než dostatečnou pohnutkou k odchodu z rodného města. Asi nedlouho po smrti svého dítěte odešla do Vídně; živila se tam jako kuchařka - prací, již ona, dcera

hostinského, jistě ovládala od dívčích let velmi dobře.¹²⁾ Z Vídně později přešla do Hodonína, kde našla místo kuchařky v zámečku - správním středisku rozsáhlého císařského velkostatku (spravova- ného rovněž z Vídně: odtud asi přechod od pánů vídenských k hodonínským); zde se pak seznámila s tamním panským kočím Josefem Masáříkem.¹³⁾

Josef Masářík pocházel z poddanského selského rodu usedlého na moravském pomezí Uher - zprvu v Radimově, již od poloviny 18. století však v Kopčanech (někteří jeho předkové po přeslici - Korčákové - možná přišli z Moravy). Jeho otec Jan (1787-1851) se oženil r. 1808 v Holičích s Annou Formánkovou a měl s ní tři syny, Jana (nar. 1810), Michala (1816) a Josefa (1823), který - zřejmě proto, že byl nejmladší - byl už jako chlapec poslán rodiči výměnou na nějaký čas do německé rodiny, načež opustil otcovský dům, aby si našel obživu na císařském velkostatku.¹⁴⁾ Dne 1. 1. 1843 nastoupil službu na hospodářském dvoře v Hodoníně, asi jako zahradnický pomocník;¹⁵⁾ o čtyři a půl roku později byl přeložen na hospodářský dvůr v Leibenu v Dolním Rakousku, kde setrval přes 7 měsíců (1. 7. 1847 - 14. 2. 1848), načež se vrátil do Hodonína, kde od 15. února 1848 sloužil jako kočí. Nejpozději tehdy (ně-li už dříve) se seznámil s kuchařkou Terezií Kropáčkovou, sloužící s ním na téměř dvoře u týchž pánů.

Od nich si oba nejprve museli vyžádat povolení k sňatku (na císařských státcích tehdy vládlo a ještě dlouho potom přezívalo fak- tické nevolnictví), a když vrchnost svolila, byli oddáni 15. srpna 1849. Jejich prvorozené dítě, syn Tomáš, se narodilo 7. března 1850.

Co asi vedlo k jejich sblížení?

Napřed se tažme negativně - břitce formulováno: jsou ony známé (výše citované) zpochybnující argumenty Lorenzovy natolik závažné, že nás opravňují pokládat intimní sblížení obou ještě před formálním sňatkem za nepravděpodobné? Lorenz vyslovuje čtyři takové argumenty; proberme je po pořádku. 1) Nevěsta byla o deset let starší než ženich. Ano, ale faktem je také, že po Tomášovi se jim narodily ještě další čtyři děti: Jan Evangelista (*22. 12. 1851 - †31. 12. 1851), Martin (*10. 11. 1852), Ludvík (*17. 8. 1854) a Františka (*30. 1. 1858 - †13. 2. 1858). Jestliže věkový poměr rodičů tu nebyl žádnou překážkou později, nemohl jí být ani na počátku.¹⁶⁾ 2) Novomanžel se prý nemohl ani pořádně domluvit, protože ona uměla jen němec- ky, on němčinu neovládal.¹⁷⁾ Masaryk vzpomíná, že otec se naučil

dost dobře německy už „na vexlu“, tedy jako chlapec, před nástu- pem do císařské služby.¹⁸⁾ Nuže, mladík, který po absolvování této jazykové průpravy už šestým rokem slouží na statku, kde jediným služebním jazykem je němčina, a který nadto posledních sedm-osm měsíců žil a pracoval v prostředí ryze německém (v Rakousku) - ten že by se neuměl dobře německy domluvit? A naopak: Terezie Kro- páčková, přestože v mládí ovládala němčinu lépe než češtinu, pře- stože školní výuku absolvovala v němčině a četla do smrti jen německy, vždy hovořila dobře i česky, jak Masaryk vzpomíná na téměř místě.¹⁹⁾ Tudíž od počátku mohli spolu snadno hovořit ne- jedním, ale oběma jazyky. 3) Prý byl mezi nimi velký rozdíl v inteli- genci.²⁰⁾ Inteligenci rozumím vrozené duševní nadání, vrozenou schopnost spolupůsobení obrazivosti a rozumu. Jak živou inteligenci (v uvedeném smyslu) Josef Masářík ve skutečnosti měl, ukáží níže v jiné souvislosti a s hojnou dokumentací; zde pro přehlednost zůstávám u apodiktického prohlášení, že Josef Masářík byl člověk přirozeně ineligentní a nadaný (vnější okolnost, že v dětství se mu nemohlo dostat školního vzdělání, do této souvislosti nepatří). 4) Sociálně stála prý nevěsta vysoko nad svým ženichem.²¹⁾ Kočí a kuchařka, oba služebníci téže vrchnosti: mezi těmi že je nějaká „sociální propast“? Netřeba dalších slov.

Všechny čtyři Lorenzovy argumenty jsou očividně plané. Ptejme se tedy pozitivně: co mohlo vést ke sblížení obou budoucích manže- lů? Byli si velmi nerovni věkem, školním vzděláním i životními zku- šenostmi. Víme, že po celou dobu jejich následujícího spolužití byla to ona, kdo u nich rozhodoval; musíme tedy předpokládat, že tomu tak bylo od samého počátku, to jest že iniciativa vyšla od ní - že spíše ona si zvolila svého muže než naopak. Co ji k tomu asi vedlo? Jistě toužila po sňatku a rodině; dávno už nebyla mladá, a pokorující zážitek před šesti lety musel v ní, ženě velmi citlivé a vroucně zbož- né katoličce, zanechat hluboké stopy (mějme na paměti mentalitu doby a prostředí!): vedl ji k pokání a skromnosti, ovšem i k mimo- řádné opatrnosti, zdržlivosti a snaze napravit minulý poklesek budoucím životem. Zralá žena s tak vážnou zkušeností sotva mohla být náchylná k jakémukoli lehkomyšlnému skutku. U muže jistě hle- dala především počestnost a věrnost. A v tom zvolila správně: Josef Masářík byl, jak ještě uvidíme, člověk sice impulsivní a venkovsky drsný, přitom však přímý a poctivý, nesnášející faleš a přetvářku. Měl přirozené nadání a živý cit. Čím však on mohl být zaujat na

bylo dopřáno nepoměrně více než jejím mužů (nehledě ani k okolnostem, že byla o deset let starší). A nezapomínejme, že nám tu jde zatím jen o vlastnosti elementární, dědičností tradovatelné.

Za emocionální rys po otci můžeme naproti tomu pokládat Masarykovu vrozenou citovou vznětlivost, impulzivitu, intelektuálně pak mimořádný dar pozorovací - to, co Masaryk sám charakterizuje na otci jako zvláštní smysl pro jednotliviny přírody a života²⁷ -, dále živou obrazivost, smysl pro humor, dar fabulační a konečně - co do celkového charakteru - bytostný smysl pro spravedlnost a odpor proti každé nečestnosti a bezpráví.

Všimněme si několika biografických detailů - k důkazu uvedených tezí je to nezbytné.

Kdykoli se malý Tomáš provinil nějakým darebáctvím (což se stávalo dost často), otec neváhal a důkladně mu za to nařezal.²⁸ Stejně rázně se však dovedl svého chlapce zastat, když mu bylo ukřivděno; tak jednou vedl vesnický kluk ukradl devítiletému Tomášovi harmoniku; za chvíli přišel pan Masářík i se svým uplakaným synkem, kluk musel harmoniku vrátit a dostal pořádný výprask napřed od otce Tomášova a pak ještě od svého.²⁹ Od roku 1864 Josef Masářík pracoval jako šafář na panském dvoře v Cejči, kde s ním působil jako hospodář jeho mladší krajan (také kopčanský rodák) Martin Kučka. Ten byl - podle shodného svědectví pamětníků - člověk nízký a záludný; zařizoval si domácnost ze samých věcí, které kradl z císařského dvora; z krádeží pak obviňoval čeledíny a hned jim za to také ukládal tresty. Šafář Masářík to nemohl snést a často se proto s Kučkou hádal - ovšem marně.³⁰ Kučka nebyl výjimkou, byl to typický produkt zkorumpovaných poměrů na císařských statcích; naproti tomu Josef Masářík „byl muž přímý, poctivý, nepodlézal a nekradl, ač kradl na panském kdekdo“, ³¹ a tak měl v Kučkovi nepřítel a svému nepoctivému okolí byl vůbec nepohodlný. Povinná poniženost před panstvím a trpné snášení jeho svěvolí tudíž byly pro Josefa Masáříka jistě mnohem větším traumatem než pro Kučku a jemu podobné (syn Tomáš na to po letech často vzpomínal). Když v roce 1866 vítězní Prusové obsadili Cejč, na císařském statku nastal chaos a budoucnost celé habsburské monarchie byla ve hvězdách, Josef Masářík se proti celému tomu režimu vzdouřil. Opustil službu, po několika dnech jezdil s pruskými vojáky a pomáhal jim v okolí shánět šatstvo, potraviny a peníze. Svěrázně přitom ztrestal i Martina Kučku: zavedl Prusy do jeho vinného sklepa a Prusové Kučkovo

ženě o celé desetiletí starší? Jistě její laskavou povahou (již si ostatně získávala sympatie všech), její jemností, znalostí světa a vyšších společenských kruhů - přednostmi, jež mu musely imponovat a jimiž se sám cítil povznášen. - Zůstaňme u těchto hypotetických náznaků, plně si vědomi nepatřičnosti dalekosáhlých spekulací právě v této oblasti.

*

V létě 1876 pobýval návštěvou u rodičů svého přítele Tomáše Masaryka student filozofie Jakub Všečka. Strávil u Masaryků v Kloboukách u Brna pět dnů - od 10. do 14. srpna. Po letech, u příležitosti Masarykových šedesátin, napsal vzpomínku na svou návštěvu a na dojem z prvního setkání s Masarykovými rodiči: „Kdežto otec prozrazoval jak postavou, tak celou povahou pravého jádřného Slováka - a náš Tomáš má mnohou jeho stránku dědictvím v sobě uchovánu - byla matka jeho jednoduchá a milá zbožná žena, visíc na synu celou duší.“²² Zde máme přímé svědectví pamětníka, který už několik let ve Vídni se hojně stýkal se svým vrstevníkem Tomášem Masarykem, načež po několika dnech obcoval spolu s ním i s oběma jeho rodiči, takže mohl dobře pozorovat a srovnávat.

Všečekku zaujala především Tomášova podobnost otci, podobnost nejen co do zjevu, nýbrž i v duševním ustrojení. Pokusme se ji konkretizovat.

Otec byl vysoký, statný postavou, snědý a tmavovlasý, s mohutnou bradou, velkými ústy a plnými rty; matka naopak byla malá a korpulentní, s jemnými rysy tváře. ²³ Postavou byli urostlí po otci všichni tři synové - Tomáš, Martin i Ludvík (otec se prý chlubil: „Já mám tři statných synů.“);²⁴ Tomáš pak se mu evidentně podobal i velikostí a zvláštním tvarem úst (ještě ve třetí generaci najdeme tento výrazný rys; nejzřetelněji na tváři Alice Masarykové).²⁵ Po otci (dožil se 84 let) měl Tomáš asi také svou silnou vitalitu a dlouhověkost (kterou se ostatně vyznačovaly ještě jeho dcery i vnučky).

Pokud jde o duševní vlastnosti, začnu jejich souhrnným výčtem; dokumentaci a rozvedení připojím dodatečně.

Po matce byl Masaryk (podle svých vlastních slov) silně zbožný; po ní měl jistě i zvláštní jemnost a soucitnost,²⁶ úhrnně řečeno citovou úspěštilost a hloubku. V ohledu intelektuálním na matku vzpomíná jako na ženu chytrou i moudrou, což je nepochybně pravda. Musíme ovšem pamatovat, že tyto svoje přednosti Terezie Kropáčková jistě do značné míry prohloubila životními zkušenostmi, jichž jí

víno vypili. Celé to dobrodružství, k němuž se dal strhnout svou impulzivitou a nechutí vůči vrchnosti, mu ovšem neprošlo bez následků. Po uzavření míru se Kučka pomstil: udal Masárika a ten, ač mu vyšetřováním nebylo nic určitého prokázáno a ač sám ředitel hodonínské statku se za něho přimlouval, byl pokynem z Vídně zbaven služby pro nelояlitu k císařské vrchnosti.³² Bylo to vlastně vysvobození. Masárik si našel službu hospodáře u soukromého zaměstnavatele a tak se konečně vymanił z ponižujícího služebního vztahu. Profesionálně se pak dobře osvědčoval, zaměstnavatel s ním byl spokojen.³³

Máme několik drobných dokladů, které ve svém úhrnu tvoří mozaiku dovolující jistou představu o Masárikovi jako člověku. Hodonín roku 1856. Proslechlo se, že Masárikovi chlápci mají něco zajímavého, dva malí vrstevníci je navštívili, dostali po koláči a šestiletý Tomáš se čtyřletým Martinem se jim hned pochlubili vozíkem a flintičkou, kterou jim otec přivezl ze Šaštína z pouti. Jeden z těch malých návštěvníků, když pak vídal, jak otec Masárik před zámkem omývá kočár, oblíbil si ho, „a že se mu zdál dobrý a milý člověk“, občas mu při práci pomáhal - podával mu vodu.³⁴ - Vídeň roku 1873. Martin, druhý ze tří bratří, těžce onemocněl tyfem; otec reaguje na zlověstnou zprávu listem Tomášovi (i Ludvíkovi): Jenom tě prosím, kdyby se něco stalo, neunáhejte se a nepište německy. Jak by to matka dostala do rukou, bylo by po ní. Znáte ji...³⁵ Už myslel na to, jak bude muset svou ženu sám šetrně připravit na tragickou zprávu (Martin pak skutečně zemřel). Podobně všichni mužští členové rodiny šetřili úzkostlivou matku v roce 1878: jen ona nevěděla, že Tomáš se uprostřed zimy narychlo vypravil do Ameriky za nevěstou; teprve když se na jaře šťastně vrátil do Evropy, napsal jí o tom. - Ve svém známém Curriculum vitae z r. 1875 Masárik praví, že láska k rodičům a bratrům byla mu často jediným, ale bohatým zdrojem niterné spokojenosti; téhož roku, stížen nemocí, světuje se Zdence Šemberové: „Já jsem sice velmi odhodlán a tich; vnitro však přece zmítáno je starostí o staříčkou matku, dobrého otce a milovaného bratra!“, dva roky nato, 29. 6. 1877, píše téže adresátce: „Čítal jsem osoby, které mi na světě více méně drahý, a sčetl jsem tyto: matka, otec, bratr, Herbert, Vsetečka...“³⁶ - tedy otec je na druhém místě, hned za matkou; a Masáryk, úhlavní nepřítel všech floskulí, píše o něm *dobrý otec*. A nejen dětí, i vnučata ho měla ráda. Roční Elišku houpával dědeček na své botě,³⁷ a dospělá vnučka po mnoha letech

na něho vzpomíná s láskou: „Otcí byla babička bližší než dědeček, ale moje matka upozorňovala na dědečkovu živé nadání a na jeho lásku k přírodě. Ukazovala jeho poslední dopis, jeho pěkné písmo, ač dědeček se naučil psát až jako dospělý člověk. Také k přírodě měl dědeček krásný vztah venkovana žijícího stále v polích a lukách. Jednou přinesl v záhradě malého zajíčka - našel ho na silnici v koleji. Dal nám ho pro potěšení, abychom ho zahráli a nakrmili, a za čas ho pustil na svobodu blízko místa, kde ho našel.“³⁸ Na tuto příhodu vzpomíná i Masáryk v Čapkových Hovorech: „... tehdy nám tak podrobně, živě a zajímavě vyprávěl celý průběh zajíčka života.“

Syn Tomáš, jakmile mu to finanční prostředky dovolily, koupil rodičům v Hustopečích domek s hospodářstvím a vinicí. Sám pak jezdil (až do matčiny smrti 1887) s celou rodinou do Hustopečí na prázdniny. Vnučka Alice vzpomíná, jak dědeček býval již o páté ráno v polích, na vinohradě, jakmile hrozny dozrály, označil viný keř věchýtkem, a když si vnučata s rodiči odpoledne vyšla na procházku, kráčela brázdíčkou najisto k vinným hroznům. Tomášův bratr Ludvík se přátelil s malířem Alešem a zvláště Schwaigrem; s tím byl v osmdesátých letech návštěvou u svého otce v Hustopečích. Oba přátelé měli ve zvyku dlouho ponocovat a pak velmi dlouho vyspávat, což se jejich hostiteli příliš nelíbilo: „V pět hodin ráno zaklepal na jejich okno, a když otevřeli a vyhlédli, s andělsky nevinnou tváří jim řekl: „Tož jsem vám donesl karfátka. Vezmete si?“ Schwaiger práskl oknem - to byla jeho odpověď na ranní pozdrav.“³⁹ - Jak se zdá, Schwaiger to pak panu Masárikovi oplatil: na portrétu mu udělal červený nos a dosáhl svého - pan Masárik se opravdu velmi zlobil.⁴⁰

Roku 1887 Josef Masárik ovdověl a žil pak ještě dvacet let. Občas přijel za rodinou Tomášovou a za Ludvíkem do Prahy, na niž si však nikdy nezvykl; synové žili v prostředí jemu příliš cizím. Zbývalo mu několik přátel z české menšiny v Hustopečích.⁴¹ Jeden z nich, stenograf Remunda, zaznamenal různá vyprávění, která od Masárika při společných procházkách vyslechl; malý zlomek těchto záznamů byl šťastnou náhodou po mnoha letech objeven a publikován.⁴² Prostítky, ale kouzelný obrázek života v Kopčanech Masárikova dětství od podzimu do předjaří, humorná vzpomínka na výkon justice v této vesničce před správní reformou 1850 a po ní, neméně vtipná pohádka-anekdota charakterizující sociální propast mezi vrchností a poddanými⁴³ - již tyto tři ukázky dokumentují vypravě-

čovu vtipnost, humor i cit. Jak už víme, Charlotta Masaryková dobře chápala vrozené duševní kvality svého tchána a na doklad ukazovala i jeho rukopis. Její laickou intuíci lze z grafologického hlediska jen potvrdit. Masárikovy dopisy, jichž několik je dochováno v Archivu T. G. Masaryka, mohou sloužit jako školský příklad celostního jevu, který R. Wieserová označuje termínem „základní rytmus“ (Grundrhythmus), charakterizuje elasticitou celkové struktury písma a interpretuje jako „životní pravost“, „integrovatost“ osobnosti, tedy kvalitu v nejširším smyslu pozitivní, bez ohledu na stupeň vzdělání a písarské zručnosti.⁴⁴⁾

Z některých biografických dat můžeme vyvodit zajímavé psychologické závěry. To, co Masaryk charakterizuje na svém otci jako zvláštní vloh u dobře pozorovat jednotliviny přírody i života a co ilustruje příhodou s nalezeným zajíčkem, sledáme i u něho samotného - arci na vyšší úrovni - jako velice markantní rys jeho intelektu: dar nejen bystře a pohotově si všimát životních jevů i zdánlivě nepatrných, nýbrž také v reálné jednotlivině intuitivně postřehnout celý komplex předchozích pozorování, zkušeností a idejí. Uvedme aspoň tři příklady: na Schwaigrově obraze otrhaného starého Slováka viděl prý „obraz celého nešťastného Slovenska v celé jeho mravní a hmotné bídě a hrozném utrpení“⁴⁵⁾ při pohledu na zchátralého čejkovického souseda-píjana Martince, jak sám píše, „koncentroval se v okamžiku všecek můj úsudek o tom našem milém shnilém moravském Slovensku“⁴⁶⁾ pohled na venkovskou ženu, jak pláče stranou oficiálního zástupu vítajících, stačil mu k vycítění a vyznání, že „vím, co to znamená republika“⁴⁷⁾. Konkrétismus, objektivní, bezprostřední vztah k životní realitě spojený s vnímavostí citlivou a obrazivou, blízkou vnímavosti básnické.

Každý z obou rodičů vzešel ze zcela jiného prostředí - a je zajímavé, jak tomu rozdílnému prostředí zůstali oba věrni i v tak vnějších zvyklostech, jako je oblékání: o svátcích se matka celý život šatila „po městsku“, otec nosil slovenský kroj své rodné vesnice. V jistém smyslu to byl i výraz jejich rozdílného vztahu k panujícímu sociálnímu řádu. Otec vzpomíná (v Remundově záznamu) na život kopčanských vesničanů těmito charakteristickými slovy: „A co přijde s jarem? Nová práce, nové dření, nové strádání. Myslím, že nejsou k jinému stvoření. Tak aspoň říkájí.“ Ten nevolnický fatalismus, z něhož vzešel, v něm zůstal, přes utajovaný vzdor proti pánům a jejich despotismu (který ho jednou strhl k unáhlenému skutku

a stál ho ztrátu místa).⁴⁸⁾ Matka naopak pocházela z kruhů měšťanských - tedy „panských“, slovem i písmem ovládala „panskou“ němčinu a poznala i Vídeň. Díky životním zkušenostem věděla, jak svým dětem pomáhat k sociálnímu vzestupu: umožněním vzdělání. Tak například se spřátelila s Franziskou, ženou purkrabfho Franze Schustera, který působil v Čejkovicích od 17. 4. 1858 do své náhlé smrti 12. 12. 1860; po dva roky žily obě rodiny, Schusterova a Masarykova, v poměru vysloveně přátelském: Josef Masárik vozil purkrabfho při jeho služebních cestách, kdykoli paní Schusterová onemocněla (což se stávalo často), Masarykova rodina po celé dny pobývala ve správcově zámeckém bytě, kde Terezie vedla za nemocnou paní její domácnost a děti obou matek si spolu hrály (jak srdečný vztah to byl, o tom svědčí vřelý dopis, který po mnoha letech - 28. 11. 1881 - paní Schusterová poslala z Olomouce do Vídně T. G. Masarykovi, když se v novinách dočetla o jeho jmenování profesorem); malý Tomáš Masaryk se nadto účastnil i soukromého vyučování, jehož se dostávalo správcovu synkovi. Vztah podobně přátelský měli k Terezi Masarykové již její předešlí zaměstnavatelé z hodonínského zámečku: ti, jak Masaryk vypravuje Čapkovi, se k ní utíkali o radu v těžkých okolnostech. Také z úředních pramenů vidíme, jak přízni vě se stavěl vůči Masarykově rodině hodonínský správce Feyl, když se r. 1866 přimlouval za udělení prospěchového stipendia studentu Tomášovi nebo když se v l. 1866-1867 snažil zachránit Josefa Masárika před vyhozením ze služby. - To však neznamená, že by se Tomášova matka byla nějak vylučovala ze společenství místních vesničanů: jak Masaryk vzpomíná v Čapkových Hovorech, chodívala s dětmi i na draní peří a účastnila se dlouhých besed, které se přitom v selských domácnostech konaly.

A vůbec už nebyla tato rozdílnost obou manželů překážkou jejich vzájemnému vztahu, který byl bezesporu harmonický, neboť natrvalo vtiskl do Tomášovy mysli představu domova jako oázy míru a štěstí. Otec uznával superioritu své ženy a rozumně se jí dovedl podříditi. Také se nijak nestyděl dát se od vlastního devítiletého synka učít psát. Charakterologicky to vše rozhodně svědčí v jeho prospěch.

E. Ludwig vypožoroval na T. G. Masarykovi zvláštní „šelmovský humor, před kterým si nejste nikdy jisti, i když mu vyznařuje jen z mlčících rysů“, a dohaduje se, že je to snad rys dědičný; „rozumím-li dobře obrázku jeho matky, byla asi také tato pevná žena s jasnýma,

A tu jsme u problému národnosti obou rodičů. Národnost existuje pouze tam, kde je národní uvědomění: člověk patří k tomu národu, k němuž se sám hlásí - jehož příslušníkem se cítí být. Otec byl nesporně uvědomělý Slovák: celý život mluvil slovensky, o svátčích se ještě jako starý muž a hustopečský měšťan oblékal do slovenského kroje jako oděvu svátečního, ba trval na tom, aby se do kroje oblékal i jeho příbuzné.⁵⁸ Matka si byla vědoma toho, že pochází z českého, hanáckého rodu a že právě proto umí mluvit i česky,⁵⁹ ale její otec přesídlil z českého prostředí do města převážně německého, kde se stal zámožným měšťanem, a tak dcera absolvovala německou školu; i později - ve Vídni a v Hodoníně - se pohybovala v kruzích německy mluvících. Také svoje děti pak naučila trochu mluvit německy. V rodině měla rozhodující slovo ona, doma byla stále se svými dětmi a jejich výchova byla úplně v jejích rukou. Kdyby se byla cítila Němkou, jistě by jim byla vštěpovala německé uvědomění. Nic takového však nečinila, právě naopak: časem se zdokonalila ve své češtině, až uměla oběma jazyky mluvit stejně dobře, a plně se sžila s prostředím českého a slovenského venkova po obou březích řeky Moravy.⁶⁰ Tomáš Masaryk až do svého čtrnáctého roku ani netušil, že existuje nějaký národnostní protiklad česko-německý, o tom se dověděl teprve od česky uvědomělého kaplana Satory. Jeho okolí vnímalo jazykový problém nikoli národnostně, ale sociálně: němčina byla prostě „řečí pánů“, čeština řečí lidu. Protože o národnosti disjunkci „česství-němectví“ se Tomáš Masaryk nedověděl nic od své matky, jistě o tom nevěděla nic ani ona sama.

Národnost nelze plně postihnout bez přihlídnutí ke kultuře, vzdělání. Josef Masářík postrádal školní vzdělání; základním čtením se naučil od vdovy po vojákově, psát se naučil až mnohem později od vlastního synka. Jeho národní uvědomění bylo tedy prostě citovým vztahem k rodišti, rodnému kraji a jeho obyčejům, k rodné řeči, a nadto snad ještě osobní vzpomínkou na rok 1848 a Josefa M. Hurbana.⁶¹ Matka měla školní vzdělání německé, ovšem bylo to pouze vzdělání základní. O četbu českého textu se do smrti ani nepokusila. Ne pro německé smýšlení, ale pro omezenost svého vzdělání: muse-la vystačit s tím, čemu se v dětství naučila ve škole - celý život byla zapřažena do práce v domácnosti a na nějaké další studium už nebylo ani pomýšlení. Němkou (ve smyslu národního uvědomění) rozhodně nebyla; pokud měla nějaké uvědomění, tedy nanejvýš zemsky moravské.⁶² Víme, že být „německy mluvícím Čechem“ nebylo

veselým očima velká čtveračka.⁴⁹ To však je optický klam, vzniklý z nedorozumění: Ludwig viděl Schwaigrovu reprodukcii, pořízenou dodatečně podle nebožičiny fotografie; a právě ten veselý výraz je do portrétu vnesen teprve Schwaigrem - na fotografii není. Ani od pamětníků se nedozvídáme nic o údajném čtveráctví této tiché a mírné, nadmíru citlivé ženy. Chceme-li už předpokládat dědičnost, mnohem spíše musíme myslet na otc: historiky z jeho života i z jeho vlastního vyprávění, navíc pak grafologická interpretace jeho písma dokazují, že aspoň on zcela jistě smysl pro humor a čtveráctví měl. Vzpomeňme na hustopečskou příhodu s dlouho vypávajícími kum-pány Schwaigrem a Ludvíkem Masarykem, jak ji zaznamenala vnučka Alice, přečtíme si jeho žertovnou povídku „Hadrámár“, jak nám ji reprodukuje (podle Remundova záznamu) Bogatyrev. Uvažme dále, že - jak čteme u téhož autora - Remunda podle vyprávění Josefa Masáříka napsal ještě další podobné historiky a nadto celou knížku pojednávající o slovenské škole (knížka prý již byla přijata Ottovým nakladatelstvím, ale nakonec nevyšla), a k tomu si připomeňme, že T. G. Masaryk napsal (nyní nezvěstnou) sbírku slováckých anekdot. Srovnejme anekdotu Josefa Masáříka o králově představě „co nemů-že být“ (Bogatyrev, 468), s anekdotou, již častěji vyprávěl T. G. Masaryk o „Vašku práskajícím bičem na hnojišti“⁵⁰ - a vidíme, že celkovým duchem i pointou jsou si obě blízké jako rodné sestry. Přečtíme si dva dochované obrázky z Masáříkových vzpomínek na dětství v rodných Kopčanech - a připomeňme si rukopis T. G. Masaryka „Obrázky z naší vesnice“⁵¹ - rozuměj obrázky z Čejkovic Masarykova dětství.⁵²

Nebudu zde opakovat již publikované postřehy různých autorů, kteří vidí v povaze T. G. Masaryka typické rysy slovenské mentality či konkrétní mentality otcovy.⁵³

Je skoro zbytečné výslovně připomínat, že Tomáš Masaryk, třebaže mu (stejně jako jeho sourozencům) byla z obou rodičů bližší matka, plně se cítil synem svého otce - synem nejen pokrevním,⁵⁴ ale také svou povahou, svým venkovanstvím, bytostnou blízkostí přírodě a objektivismem (vrozenou nechuť k chorobnému subjektivismu), jakož i jistou nonšalancí vůči formalitám,⁵⁵ v neposlední řadě pak svou příslušností etnicko-jazykovou. Čeština vždy byla Masarykovi řečí mateřskou. Byla mu jedinou mateřtinou - němčinu vždy pociťoval jako jazyk cizí.⁵⁶ Od matky se jí naučil trochu mluvit, ale nikdy mu nebyla druhým jazykem mateřským.⁵⁷

u nás tehdy nic protismyslného.⁶³) - Její muž se dožil vyššího věku a proto i příznivějších podmínek pro kulturní zájmy. Když se stal v Praze náhodným svědkem slavného pohřbu (v říjnu 1890) a po návratu do Hustopečí se dověděl od přítele Remundy, že to byl pohřeb spisovatele Friče, Masářík si vypůjčil Fričovy spisy a přečetl si je. Zajímalo se ovšem také o veřejnou činnost syna Tomáše (vydal se i na jeho přednášku), přestože její smysl mu zcela unikala.⁶⁴)

Oba manželé zůstali prostými lidmi, zvyklými na skromnost v životních nárocích.

*

Závěr: V historicky postžitelné realitě nenajdeme nic, co by opravňovalo k domněnce, že Josef Masářík nebyl skutečným otcem Tomáše Masaryka; naopak existují závažné argumenty svědčící pro to, že jím opravdu byl. Jestliže přesto vznikla a stále je udržována pověst o jakési „záhadě Masarykova původu“, pak je zřejmé, že vznik a vytrvalé živění takové pověsti nevyplynuly ze skutečné situace kolem Masarykova narození, ale odjinud: že tedy patrně mají svou příčinu a své pohnutky zcela zvláštní. Jejich vysledování bude věnována příští kapitola.

Dějiny mýtu

Je velmi lidské, jestliže uprostřed polemiky vzkypí v někom bojový zápal natolik, že se přelije přes osobu protivníkovu až na jeho nebohé přibuzenstvo. Je známo, že v době rukopisných bojů Eliška Krásnohorská proklela i Masarykovu matku a že Adolf Heyduk povolal na odpůrce pravosti Rukopisů: „Vás nezrodila matka česká, spíš netvorná, zlo sálající saň“. Ušetření nezůstali ani sourozenci. Jan Herben zaznamenal,⁶⁵) jak tehdy přišel do kavárny Slavie jeden ze stolovníků rudý spravedlivým hněvem a zvěštoval, že dopoledne přišli na radnici dva dráteníci se stížností na svého bratra Tomáše Masaryka, který vystudoval za otcovské jmění, po smrti rodičů ošídil oba bratry o podíly dědické, oženil se s milionářkou, žije si v Praze jako kníže a k bratrům se nechce znát; i přišli tedy oba dráteníci prosit starostu Valíše, aby nějak zakročil a zlého bratra-profesora přinutil k vrácení dědických podílů. Ta historie se prý rozletěla po celé Praze a skoro všude se jí věřilo; Herben se však marně snažil dopátrat se jejího původu.

Zvěsti tohoto druhu nemají naději na trvalejší život. Stačí nahlédnout do úředních dokumentů, aby se prokázalo, že Terezie Masaryková byla nesporně pouhým člověkem, nikoli okřídleným plazem, item že Masarykovi bratři nikdy neputovali světem coby dráteníci, nýbrž že prvý (tehdy ostatně už dávno mrtvý) byl kupcem, druhý typografem (a posléze restaurátérem).

Úřední záznamy zato dávají snaživcům šanci v jiném směru. *Mater semper certa est, etiam si vulgo conceperit*, zní klasická zásada římského práva; *pater is est, quem nuptiae demonstrant*. Nikdo z nás smrtelníků nemůže podat naprostý biologický důkaz, že jeho právoplat-

ný otec je jeho otcem skutečným; v tomto smyslu platí, že *pater semper incertus est*. Zpravidla nás ani nenapadne využívat této lákavé možnosti ke škádlení svých bližních; ale pocítíme-li k tomu zvláště silné emocionální pohnutí vnitřní, a poštěstí-li se nám najít i nějaký záchytný bod v okolnostech vnějších... Hic Rhodus, hic salta!

Masarykův život byl ustavičnou prací a často i tvrdým bojem. V jistém smyslu lze však říci, že v něm nastala pouze dvě velká střetnutí, která přivolala hněv postupně dvou různých okruhů společnosti na hlavu původcovu: rukopisný boj 1886 a hilsneriáda 1899 následovaná chronickými střety a kampaněmi v letech následujících až do Světové války. Pravím: v jistém smyslu - totiž se zřetelem na sociální vrstvy, jež se cítily být Masarykovým vystoupením pobouřeny. V prvním případě vystoupil Masaryk (s několika dalšími) ve jménu vědy proti mýtu českého dávnověku (jehož ohniskem byla Praha) - a vzbudil hněv českých starovlastenců; v případě druhém vystoupil (samojediny) opět ve jménu vědy proti mýtu antisemitskému (jehož ohniskem byla Vídeň) - a vzbudil hněv antisemitů. Jenže antisemitismus byl výronem tehdejšího katolicismu a ten byl zase oficiální ideologií habsburské monarchie. Proto vše, co následovalo - r. 1906 žaloba 308 katechetů pro údajnou urážku na cti, žaloba státního zástupce pro údajný zločin rušení náboženství a konečně (téhož roku) veřejná polemika s katolickými theology v Hradci Králové, r. 1907 a 1911 na Valašsku předvolební boj proti kandidátovi klerikálů, r. 1908 parlamentní obhajoba svobody vědeckého myšlení proti klerikálním poslancům (aféra Wahrundova), v l. 1909-1911 odhalené zločinných praktik habsburské diplomacie (aféra Aehrenthalova) - to vše útočilo vlastně tímž směrem - proti klerikálně-aristokratické mentalitě monarchie. Proto i zášť, kterou Masaryk sklízel od přelomu století, vycházela ze sociální skupiny zevně sice bohatě rozvrstvené (od aristokracie až po plebejský dav antisemitů), přesto však spojené jedním společným jmenovatelem mentálním: klerikálním obskurantismem starorakouského ražení.

Sociální psychologie nám jednou tento fenomén objasní vědecky. Zatím se spokojme s jeho výstižným obrazem, jak jej podává Karel Poláček ztělesněn v osobě penzionovaného poštovníka Peciána z románu Okresní město. Čteme zde, jak v pološeru lékárny U milosrdného bratra večer co večer sedává v uzavřeném kroužku několik mštanů, kteří zahalení v pláštěnky upíjejí kořalky a probírají světově dějné události, především rozmanité úkazy velikého spiknutí mezi-

národního židovstva. Kdykoli je řeč o židech, penzionovaný poštovník vzplane, jeho pohled zdivočí, rozkládá rukama a syčí o tajném spolku, jehož jméno je Sanhedrin. V tomto spolku se kuji plány na zničení křesťanského světa. Pan Pecián ctí starického mocnáře, je zasvěcen do tajností rodu habsburského, ba i do pozadí tajuplné tragédie v Mayerlingu, připouští, že nejasnější princ Rudolf ani není mrtev, ale bloudí světem v přestrojení a dá se poznati, až udeří říši těžká hodina. Penzionovaný poštovník ví, že sídla panovníků mají v podzemí bludiště tajných chodeb a za tapetovými dveřmi se ukrývají spiklenci. Svět mocných se mu jeví jako loutkové divadlo. Často hovoří o nitkách, které se sbíhají v čísi ruce. A ta ruka patří jeho úhlavnímu nepříteli, jehož jméno je Sanhedrin: skrčený, pejzaty skřet zelených očí a zarostlé tváře, s odstávajícíma ušima, pítvornou čepičkou na hlavě a vyznání židovského. Kdyby penzionovaný poštovník náležel mezi zvířata, byl by počítán k nočním tvorům. Slunce na obzoru ho oslňuje jako výř; avšak mezi stíny ožívá a větrí. Všechno jasné je mu podezřelé, neurčité přitímí je mu důvěrně známé.

Šalda při vzpomínce na hilsneriádu praví:⁶⁶ „... mohu říci, že v Praze grasioval antisemitismus pouze náladový, a hlavně v nižších vrstvách společenských, málo neb nic politicky uvědomělých. Byl sem zanaščen z luegerovské Vídně, s níž sympatizoval a jejíž mravy se pokoušel u nás šířit jediný, málo vzdělaný politik český, obecní starší Březnovský; žádný vážný politik český se programově nepřiznával k antisemitismu a nemohly to učinit ani Národní listy, již proto ne, že byly orgán tzv. národní strany *szobodomyslné*. Kampaně protimasarykovskou vedly v té věci Radikální listy, ale ovšem Národní listy z nenávisti proti Masarykovi sympatizovaly aspoň referentsky s pražskou ulicí a jejím ‚pudovým vlastenectvím‘, recte zagitovaným syčáctvím.“

Šalda se náznakem dotýká ještě dalšího odstínu mentality těch, kdo stáli u zrodu (proti)masarykovského bájesloví. Pražská ulice se svým ‚pudovým vlastenectvím‘ se lapidárně projevila při známém výstupu v Klementinu dne 16. 11. 1899: Masaryk, už podruhé přivítán v posluchárně řevem, opět nemohl přednášet; pokoušel se tedy komunikovat s demonstranty křídou na tabuli, zprvu bez odezvy; „... Já ještě doufám v mužnost přesvědčení a že se někdo osobně, neanonymně vysloví“, napsal při druhém pokusu, a tentokrát přišel k tabuli student a napsal: „Máme proti Masarykovi to, že v dobách tak pohnutých, kdy je třeba, aby národ stál co jeden muž proti

nepřátelské vládě, chce on pro žida rozštěpit český národ a tím jej zeslabit. Pracuje rozpínajícím se Němectvu do rukou! Máme proti němu dále to, že tvrdí: já musím mít pravdu, byť i to, co tvrdím, pravda nebylo; na něm české krve by se ani Hilsner nedořezal. Fiala.“67) - Židé byli nenáviděni také proto, že „poněmčují český národ“. Odtud následující teze: Masaryk pracuje pro židy - ergo není Čech. Ostatně: „Čech“ - právě takto se nazýval přední list klerikální, hrající v masivních akordech na struny současně náboženské i vlastenecké - zvláštní to směs katolického klerikalismu s českým nacionálním šovinismem.

Tisku, který přispíval k hanobení Masaryka, bylo ve skutečnosti mnoho více, než uvádí Šalda. Humoristický list Šípy měl vděčnou látku k broušení svého ostrovtypu: na jeho stránkách Masaryk vystupoval v roli židovského proroka, kandidáta na ministra-krajana Židů v novém kabinetu, výtečníka, který je šťasten, že (7. 3. 1900) „viděl Abrahama, praotce svých miláček a svěřenců“; zvláštní zálibu přitom Šípy nalezly v komolení jeho jména: Tomáš Poldík Masaryk, Tomáš Vládymil Maušlryk.68) Zkomolit někomu osobní jméno, to psychologicky působí podobně jako přimalovat na portrétu dlouhý nos nebo oslí uši. V tom směru si přisadil i klerikální list Čech: objevil ve farních matrikách, že při křtu bylo Masarykovo jméno farářem napsáno „Masarík“ - a nařkl ho, že se stydí za jméno svého otce.69) Svezozár Hurbán Vajanský v soukromém listu napsal o svém bývalém příteli: „Masaryk, tento neobrezaný žid, karikatúra Nietzscheho, pokazil nám zopár mladých lidí...“70)

Jedna věc zarážela všechny - katolíky i nevěře, vzdělance i nevzdělance: proč to Masaryk udělal, proč vynaložil tolik práce a obětoval své dobré jméno, své vážené postavení kvůli nějakému židovskému pobudovi? Zdálo se to nepochopitelné, přinejmenším nevkusné. Skutečné pohnutky Masarykovi chápala jen hrstka lidí, kteří mu stáli nejbliže. Ostatní si to většinou nedovedli vysvětlit jinak, než že Masaryk byl k té službě od židů koupen. Obecně se tradovala pověst, že byl bohatě podplacen přímo židem Rotschildem.71) Uváděla se i částka - 100 000 zlatých; ale čím dále od Prahy, tím více vzrůstala, takže k Josefu Masárikovi do Hustopeč se doneslo, že jeho syn dostal od židů 200 000 zlatých; a tak otec přijel za synem do Prahy, několik dní kolem něho obcházel, a když se ho syn konečně zeptal, řekl rozpacitě: Dostal jsi přece tolik peněz, tak bys mně mohl také nějakou tu tisícovku dát. Když mu syn vysvětloval,

jak to bylo, nemohl to pochopit: A tohle všechno jsi dělal zadarmo? Takové pronásledování? Takové urážky?72)

Otázka velmi pochopitelná. Ba v poměru k příkoří, jimž se Masaryk vědomě vystavil - a během vlekoucí se kampaně vystavoval pak opět a opět - byla jeho akce obyčejnému člověku sotva vysvětlitelná dokonce i jako akce provedená kvůli výdělku. Jitření myslí pokračovalo, jeho těžiště se r. 1907 přeneslo do Vídně a tamní obyčejný člověk uvažoval takto: „Nikdo... neprokázal Židovstvu v poslední době takové služby jako právě Židovské. Tato horlivost, s kterou se dával do bojů za zájmy Židovské, nedá se vysvětlit pouze příčinami zevního rázu, jako jsou žádostivost peněz, kariéry a věhlasu. Pro takové věci neriskuje se vědecká i mravní pověst nebo osobní čest, jak to vidíme u Masaryka, který na obhájení Židů toto všecko obětoval. Pro Masarykovo účast v boji za Židovské zájmy nutno hledat vysvětlení v jiných příčinách než zevních, a jednou z hlavních příčin této činnosti Masarykovi je jeho plemenná přinaležitost k Židovstvu.“73)

Tato úvaha, ač tiskem publikována teprve mnohem později, určitě již velmi záhy aspoň šeptem kořovala od úst k ústům v přítmí uzavřených společností kolem penzionovaných poštmistrů z Poláčkova Okresního města. V mentalitě těchto lidí je naprosto logická a přesvědčivá. - Že Masaryk „musí být“ žid - to prostě viselo ve vzduchu. Zbývalo jen najít nějaké důkazy.

Již v roce 1900 - při osočení Masaryka z „poněmčení“ vlastního jména - se do rukou jeho protivníků dostala hodonínská matrika obsahující záznam o jeho narození; od té chvíle matriky se záznamy o jeho předcích sloužily po léta jako zásobárna munice proti němu. Neboť po celá tato léta pokračovaly ostré spory mezi ním a příslušníky právé toho stavu, který matrikami výlučně disponoval.

Roku 1900 Masaryk na naléhání svých přátel podal na redaktora katolického listu „Čech“ žalobu; nežádal ovšem potrestání, jen opravu, že správný tvar jeho jména není „Masarík“; soudní cestou přiměl časopis, aby svoje nařčení veřejně odvolal. To však nepřáteleům nevadilo, aby se pak nevraceli k oficiálně vyvrácené pomluvě znovu a znovu, při každé příležitosti. V soudním procesu v r. 1906 zazněla ta pomluva z úst právního zástupce 308 katechetů, (pseudorytíře) dr. Nejedlého, který dokonce chtěl Masarykovo jméno znovu učinit předmětem vyšetřování, a byla rozmazávána v Čechu, Národní politice, Národních listech, týdeníku Meč a jistě i jinde. Hodonínské mat-

řiky šly z ruky do ruky a dychtivým slídicům nemohlo přitom ujít ani to, jaký byl věkový poměr rodičů, kolik měsíců uplynulo mezi jejich sňatkem a narozením prvního dítěte... Nota bene: Masaryk, recte Massařík, se stydí za (jméno) svého otce (podezřelé!). - Zde se objevil onen kýžený záchytný bod. Byť neprůkazný pro veřejná nařčení, přece jen dostatečný k pokoutním dohadům, domyslům, kombinacím, spekulacím. K žádoucí interpretaci matric stačilo přimyslet si jen jedině: notorické dějové schéma „svedené služby“ se nabízel jako univerzální klíč, otevírající cestu všemi směry. Přál-li si někdo (jako citovaný student Fiala), aby v Masarykových žilách proudila krev německá, prosím: svůdcem byl německý pán; přál-li si kdo krev aristokratickou, prosím: bylo snad v dějinách málo levo-bočků? Ale v dané chvíli nejmocnější bylo přání, aby ta krev byla židovská.

Veřejně padaly jen tajemné, leč výmluvné narážky: „Prof. Masaryk, o němž se nedávno mluvilo, že prý byl kdesi v Německu přijat do lože zednářské...“ (Čech, roč. 31, č. 26 z 27. 1. 1906); „Rozvoj“ píše: Českému národu chybí koncentrovaná vůle k velkým činům... Poradíme Rozvoji:... Když bible a evangelia našim světoborcům nedostačují, snad najdou uspokojení v talmudu a thoře? Věc by stála za pokus a důkaz. Jistý pán profesor, který beztoho jeví k orientální rase velký sklon, mohl by započítí obrozovací reformu. Ať promluví náš Mesiáš.“ (ibid., č. 30 z 30. 1. 1906); „Styd' se, vědo, jak tě ponížili! Profesor Masaryk obžalován byl státním návladním pro rušení náboženství... Masaryk byl - zproštěn. ... Děvku děláte, pánové, ze vznesené královny vědy, děvku, která se ke všemu hodí a propůjčí... Mnozí s překvapením vyslechli zprávu o rozsudku nad Masarykem. To byli ti, kdož si mysleli, že katolicismus těší se ochraně aspoň takové, jako se jí těší židovství...“ (týdeník Meč [Praž], roč. 4., č. 10 z 31. 5. 1906); „Prof. Masaryk přednášel o Havlíčkovi... Přednáškám byli přítomni... četní katolíci. Pochvalují si, že přednášející mluvil způsobem klidným. To se rozumí. Masaryk je chytrý jako had a dovede se přizpůsobiti poměrům... ten je nejméně hoden, aby ho katolíci chodili poslouchat... Stoupenci naši učiní nejlépe, když se přednáškám Masarykovým vyhnou.“ (ibid., č. 33 z 8. 11. 1906). - [Žido-]zednářské lóže; velký sklon k orientální rase; ochrana židovství; chytrý jako had...: odevšad na nás pomrkává z příšeří náš starý známý z Poláčkova románu - zchytralý a zákeřný skrěť, jehož jméno je Sanhedrin a v jehož ruce se sbíhají všechny nitky...

Téhož roku 1906 dne 23. října se konala v Hradci Králové veřejná diskuse o náboženství; Masaryk tam vystoupil jako nejvážnější oponent katolíků; z nich P. Al. Jemelka, místní jezuita, v debatě obvinil Masaryka, že bez katolického kněze by se nebyl stal profesorem, že katolické peníze mu byly dobré. Masaryk odpověděl takto: „P. Jemelko, vy zase podáváte nepravdu. A když něco takového tvrdíte, měl byste se napřed přesvědčit. V Katolických listech o této věci často bylo psáno. Já o věci nemluvil, poněvadž se týká osoby mně drahé; ale když její památku tak nepěkným způsobem nešetříte, musím povědět toto: Na můj vývoj měl vliv katolický kněz, také jsem od něho občas dostal nějakou peněžitou podporu jako gymnaziální student - ale není pravda, že on mne přivedl k tomu místu, na kterém jsem, a dokonce nesmíte vy se jeho dovolávat v otázce náboženské, neboť on byl jedním z těch kněží, kteří svůj život předčasně zmařili bojem proti takovým kněžím, jako jste vy.“ (74) - Jemelkův útok se týkal čejkovického kaplana Františka Satory, pod jehož vlivem se Masaryk r. 1865 rozhodl studovat brněnské gymnázium. První semestr brněnských studií (1865/6) byl Masarykovi po materiální stránce nejkrušnější obdobím jeho života: byl „v nevýslovné bídě“ (jak sám praví ve svém Curriculum vitae 1875), odkázán na to, co si sám vydělá kondicemi; jen občas dostal něco málo na přílepkou od matky nebo od patera Satory; protože se při pololetní klasifikaci vyznamenal jako nejlepší ze všech 71 žáků ve třídě, na přímluvu hodonínské správe Feyla dostal z Vídně 15. 5. 1866 stipendium ve výši 20 zl. a - což bylo mnohem významnější - jeho profesor ho doporučil policejnímu řediteli Le Monnierovi, jehož synek, tělesně postižený (kulhal na jednu nohu), byl žákem téže třídy a potřeboval někoho, kdo by ho vodil do školy i zpět a opakoval s ním učební látku: Le Monnierovi si Masaryka tak oblíbili, že ho brzy učinili tak-řka členem rodiny a tím všechny jeho materiální starosti byly nadobro zažehnaný; později, na podzim 1869, spolu s Le Monnierovými přesídlil do Vídně; zde r. 1873 Le Monnier zemřel (Masaryk na něho o dva roky později vzpomíná jako na svého dobrodince). - Tudíž jen nějakých 5 měsíců z přelomu let 1865/6 měl P. Satora důvod k nějaké materiální podpoře bývalého žáka, pouze z této krátkodobé situace mohlo těžit i zmíněné Jemelkovo nařčení, že byl v Brně na studiích podporován „katolickými penězi“. Dobře si toto nařčení zapamatujme: později se nám vynoří opět, a to v podivuhodném přestrojení!

V následujícím roce 1907 se Masaryk rozhodl kandidovat do říšské rady; v jeho volebním okrsku na Valašsku byl mu soupeřem Vilém Povondra, „živnostník, křesťan a národovec“. K předvolebnímu boji vytáhli klerikálové s municí nejžšího kalibru: Masaryk byl opět „Massariškem“, dříve prý byl Němcem, nyní dělá Čecha, nemiluje své vlasti, zastával se žida Hilsnera, je kandidátem židů, v Praze by do něho ani hokynářka nekopla atd.; kněží proti němu agitovali i z kazatelů.⁷⁵⁾ Přesto byl zvolen a dostal se do vídeňského parlamentu.

Již dne 3. prosince 1907 na schůzi poslanecké sněmovny se postavil proti dr. Luegerovi a ostatním klerikálům, když v obsáhlé řeči oponoval jejich snahám o rekatolizaci univerzit a kritizoval zesvětění katolické církve zejména v Rakousku-Uhersku. Ke konci svého projevu byl přerušen výkřikem poslance Šilingera: „Jak je to s tím kaplanem v Čejkovících? O tom něco povězte!“ Odpověděl: „Nuže, pánové, řeknu vám to. Ten pán chce říci, že jsem nevděčný nebo něco podobného, protože mě v mládí podporoval jeden katolický kaplan. To mi bylo předhazováno často. Už jsem veřejně konstatoval, že tato podpora nebyla tak velká, vůbec nikoli taková, jak to pánové uvádějí, a za druhé...“ (po opětném utišení hluku, jímž nepřátelé řečníkovi načas znemožnili pokračovat): „A, pánové, což je hlavní věc: tento ubohý muž byl od těchto lidí uštěván k smrti.“⁷⁶⁾ - Fama o „podpoře katolickými penězi“ byla takto importována do Vídně a zde široce publikována v říšské radě.

Zde Masaryk navázal kontakty s mnohými kolegy. V dané souvislosti si povšimneme pouze jednoho z těch mnohých: dr. Josefa Redlicha.

O Redlichovi se Masaryk dověděl již před lety, a to od Machara, který v listu datovaném ve Vídni dne 5. 4. 1896 píše Masarykovi mj.: „Singer z ‚Zeitu‘ mě v úterý požádal, abych ho navštívil... Jen jsem se zmínil, že přijedete, vyhlítl zrovna a dr. Redlich též (Redlich je z Hodonína), že vás prosí, abyste jim najisto jeden večer a jednu noc věnoval. Singer vidí ve vás a jen ve vás jediného člověka, s nímž mohou Zeitistí politicky činně působit. Mírní, že by se dal udělat spo- lečný moderní program politický, na němž by se dali volit i Češi i Němci...“⁷⁷⁾ - Redlich sám vzpomíná roku 1920 takto:⁷⁸⁾ Je již tomu asi 25 let, co jsem poznal Masaryka, tehdy profesora na univer- zité pražské. Ovšem že podle jména jsem ho znal již dávno a jeho činnosti jako učence a demokratického politika jsem si nejméně vážil.

Je pozoruhodno, že jistá mlhavá vzpomínka na jeho jméno sahá až do prvních let mého gymnaziálního studia, kdy jsem - jsa tehdy žákem na státním gymnáziu ve Vídni - slyšel, že na sousedním komunálním gymnáziu vyučuje „nový“ suplent, který je zároveň docentem filozofie na univerzitě, což bylo tenkrát něčím vzácným, a tento profesor že se jmenuje Masaryk a je Čech. Nevěděl jsem tehdy, že profesor Masaryk je mým nejbližším krajanem, že je totiž narozen v Hodoníně, který je i mým milým rodištěm. A Redlich pokračuje, jak za svých univerzitních studií i později v Brně se o Masarykovi dozvídal více, četl jeho spisy atd., a vzpomíná, jak se s ním konečně seznámil i osobně, díky svému členství v redakčním kruhu vídeňského týdeníku Die Zeit - tak, jak se to podrobně dovídáme z citovaného listu Macharova (svoje první setkání s Masarykem Redlich datuje „ke konci r. 1894 nebo na jaře 1895“ - my víme, že to bylo až o rok později). Redlich už zůstal jedním z Masaryko- vých učitelů, a když se s ním posléze (1907) opět setkal v říšské radě, byl rád, že s ním může hovořit častěji a dát se jím politicky vést (Redlich byl o 19 let mladší než Masaryk). Masaryk mu musel být blízký už svou zvlášť silnou orientací na anglosaskou kulturu (měl za ženu Američanku a anglosaskou literaturu, podle vlastního vyznání, měl intimně zažítu, více než literatury ostatní; Redlich v Anglii i Americe dlouho působil). Nadto byl v Redlichově náklonosti asi i kus regionálního sentimentu: jak víme, Redlich r. 1896 hned Macharovi hlásil, že je také hodonínský rodák; ve vzpomínce z r. 1920 jmenuje Hodonín jako své „milé rodiště“. Odjinud⁷⁹⁾ víme, že byl odjakživa přímo zapáleným lokálním patriotem hodonínským (v dětství pod vlivem prvního učitele byl nadšen historií Hodonína, zejména také falsem hodonínské zakládací listiny), a mimo to choval zvláštní, velmi silnou sympatii pro slovácké etnikum (měl slováckou chůvu, od níž se již v nejranějším věku učil mluvit - tedy „slovan- sky“).⁸⁰⁾ Konečně od hilsneriády jistě i on - jako všichni židé - měl proč být Masarykovi vděčný za jeho vystoupení proti rituální pově- ře. - Je pochopitelné, že byl hrdý na svého proslulého krajana a že se oba kolegové ve vídeňském parlamentu spřátelili.

Na parlamentní schůzi dne 4. 12. 1907, když Masaryk reagoval na projevy některých kolegů, řekl mj.: „Kolega Redlich... mluvil o semitismu a antisemitismu. Zde byla debata v prvé části jeho řeči převedena velmi na pole antisemitismu. Já, pánové, absolutně nejsem antisemita, protože, jak jsem vám řekl, jsem se učil od Ježíše

a stále se učím, že člověk má milovat svého bližního. Jako učedník a žák Ježíšův mohu vás antisemitismus jen odmítnout.“ - Následujícího dne Masaryk odpovídal na útok dr. Luegera týkající se hilsneriády: rekapituloval svoje stanovisko k rituální pověře, počínaje antisemitskou výchovou, již se mu dostalo od vlastní matky, a konče svým zásahem do Hilsnerova procesu.⁸¹⁾

Při tomto parlamentním jednání hrabě Vojtěch Sternberg zaúčtoval na Masaryka, že „nechal svého nešťastného otce, kočího, po celý život strádat, a když otec zemřel, stýděl se jít mu na pohřeb. Profesor Masaryk praví: chceme lepší náboženství! Ano, náboženství, ve kterém se stydíme za kočího.“⁸²⁾ Poslanec Sternberg se neobežoval zjišťováním reality a bezděky prozradil, odkud má svoje informace. Ve skutečnosti Masaryk nemohl otci přijít na pohřeb, protože byl v době jeho úmrtí právě v Americe. Pan hrabě také přehlédl, že Josef Masárik už dávno nebyl kočí, ale slušně situovaný hospodářský správce na odpočinku. Ovšem: Sternbergova mysl nebyla zaměřena na realitu - byla v zajetí jediné představy, totiž hodomínských matriky z roku 1850, tohoto univerzálního zdroje protimasarykovských pomluv. A co je příznačné: zase slyšíme, že Masaryk se „stydí za svého otce“. Ten výrok může být míněn mnohoznačně. - V živé paměti katolického listu *Obnova* byla dosud série staří z loňského roku, kdy tento list komentoval královéhradeckou diskusi o náboženství a (v č. 44 z r. 1906) k Masarykovu upozornění, že podle Markova evangelia Ježíš měl sourozence, šťuplavě (a možná zase dvojsmyslně) poradil Masarykovi, aby se na význam slova „bratr“ v Písmu „zeptal některého žida - od vraždy v Polné pryj ho všichni milují“.⁸³⁾

Nyní tedy mohli klerikálové a antisemité v říšské radě vidat Masaryka v přátelských rozmluvách s Redlichem - židem, a k tomu také hodomínským rodákem. Hle - konečně se objevil druhý záchytný bod pro všechny, kdo věřili „židovskou krev“ Masarykovu. Už tu bylo i konkrétní jméno. Lidem věřícím v rituální vraždu zajisté nebylo třeba dalších důkazů k víře, že Redlich je vlastně Masarykův pokrevní příbuzný. Senzace byla na světě - a senzace přesně podle vkusu těch vrstev vídeňské společnosti, v jejichž zábavě nesměly chybět pikantní a skandální historky.

Právě v období 1907-1914 - v letech, kdy Masaryk s Redlichem byli často vídání společně - se ve Vídni zrodila úžasná fáma: že tyto dva muži jsou si *podobní*. „Podle svědeckví kněze, který žil řadu let ve Vídni a oba osobně znal, byli si oba muži, TGM a Josef Redlich,

přes věkový rozdíl tak nápadně podobní, že lidé, kteří je neznali naprosto dokonale, si je vzájemně pletli,“ hlásí dodatečně - s půlstoletým zpožděním - jeden z našich mytologů.⁸⁴⁾ Pravím *úžasná* fáma, neboť oba muži si ve skutečnosti vůbec podobni *nebyli*. Stačí srovnat jejich podobizny. A všimněme si: právě těmi rysy, jimiž se Masaryk nejvíce podobá svému otci (především ústa), se od Redlicha zvláště výrazně odlišuje (Redlich má malá ústa s úzkými rty).⁸⁵⁾ Vidět zde podobnost znamená velikou iluzi. Psychologové definují iluzi jako poruchu vnímání způsobenou mj. sugescí pod vlivem afektů. Čím silnější afekt, tím silnější sklon k sugesci, tím snáze se naše vnímání deformuje a pozornost slábně, pohlcována sugescí. Ten údajný vídeňský kněz - spolu s ostatními podobně smýšlejícími - byl jistě naplněn afektem velice silným (vzpomeňme na shora uvedené vášnivě citáty z katolických listů, scény z předvolebního boje na Valašsku a výkřiky z úst klerikálních poslanců vídeňského parlamentu!), pouze jeho vlivem mohl podlehnout sugesci a iluzi tak dalekosáhlé. - Zákonitost zmíněného úkazu si můžeme ověřit. Obdobný psychologický efekt se totiž dostal znovu, jakmile nastala obdobná (psychologická) situace, byť v jiné době a jiném společenském i politickém prostředí. Bylo to za nacistické okupace, kdy protimasarykovský afekt v myslích nacistů byl opět silný - a výsledek: utkvěla představa, že Masarykovi je až nepřipustně podoben Robert Koch (objevitel bacilu tbc). Jeden německý inspektor na české střední škole se rozložil při spatření Kochovy tváře mezi podobiznami jiných německých velikánů, neboť byl přesvědčen, že Češi provokativně vystavují Kocha, aby si ve skutečnosti připomněli Masaryka.⁸⁶⁾ - Podíváme-li se na tváře obou mužů bez nacistického afektu, žádou podobnost (až na ty bílé vousy) nevidíme.

Zkrátka, stalo se - a důkaz byl na světě: Masaryk a Redlich jsou oba z Hodonína; první je zastánce židů, druhý je žid - ergo jsou pokrevní příbuzní - vždyť jsou si (jen se podívejte!) i podobní. V jakém příbuzenském vztahu vlastně jsou, to zřejmě objevitelům bylo naprosto nejasné a také nepřilíš důležité; fáma je totiž dochována v několika rozdílných verzích: buď že jsou (po otci) bratři,⁸⁷⁾ nebo že Masaryk je Redlichův strýc,⁸⁸⁾ nebo že (věřte nebo nevěřte) naopak Josef Redlich je strýcem Masarykovým.⁸⁹⁾

Ještě v roce 1906 (jak víme) se v Čechách tradovalo, že Masaryk vděčí za všechno katolickému knězi, který ho finančně podporoval na studiích gymnázia v Brně; ještě v prosinci 1907 (jak víme) se to

veřejně ozvalo z úst českého klerikála i ve vídeňském parlamentu; nyní však zvěst o těch „katolických penězích“, přenesena do vídeňských poměrů let následujících, přestala zapadat do nového konceptu, a tak se ony „katolické peníze“ nenápadně změnily (snad i vzpomínkou na „Rotschildovy peníze“ z hilsneriády) - v „peníze židovské“: tím, kdo Masaryka na studiích v Brně podporoval, nebyl čejkovický kněz Satora, ale hodonínský žid Redlich. Ba vědělo se už také, kterým kanálem židovské peníze k Masarykovi proudily: skrze advokátní kancelář Redlichova právníka, brněnského dr. Aloise Pražáka,⁹⁰ nota bene pozdějšího ministra - tedy rovněž osoby ve Vídní obecně známé.

Ke zrození mýtu byly dány všechny předpoklady, tvůrčí invence měla volné pole. Kdo jmenovitě se na tvorbě vlastní fabule podílel, sotva se kdy podaří vypátrat - podobně jako zůstanou provždy anonymními tvůrci ostatních bájeslovných příběhů. Jak víme z folkloristiky, tento literární žánr se zásadně šíří ústním podáním a v různých prostředích prochází rozmanitými proměnami. Koexistují i rozdílné varianty současné vedle sebe. Jen šťastné náhodě vděčíme za literární zachycení té či oné podoby.

Jeden z těchto řídkých případů, časově snad nejstarší, se mi podařilo objevit v časopise *Vsacaně sobě! Věstník družstva sokolovny ve Vsetíně*, č. 11, Vsetín, 7. 3. 1930, s. 19-20. Je tak zajímavý, že stojí za doslovnou reprodukci:

Jan Kobzaň: Legenda z liptalských pasek

Strýc Mrňušítků vykládali:

To sa věil, myslím, nesmí povídat, gdyž je republika, ale povím vám to přeca - bezteho to nevíte, že pán president Masaryk je princ Rudolf.

Nebo tom nech nigdo nevěří, že princ Rudolf byl zastřelený a pochovaný. To tedová enom jeho voskovú podobu pochovali, ale gde sa pravý princ poděl, nigdo nevěděl. Ale já vám povím, já vám povím, jak to bylo:

Ten princ byl velice dobrý člověk a měl dobré srdce. Ale gdyž byl eště mladý chlapík, byl velice náhlý. A byla jedníc tá císařská hostina a všeci hlaváčé z Vídně tam byli zéjítí. A byl tam jeden mladý žid a ten mladý žid přide k princovi a, jak se tak cosi vespolek řečovalo, ten žid mlíému princovi řekne: Bratře!

Bratře sem, bratře tam. Dnes, myslím, by si teho ani král nevsímnul. Ale tedová sa na to velice hledělo a princ vytáhl šablu a teho žida za to probodil.

To víte, ten ostál ležat. Ale princ si teprú rozvážil, co udělal. Lebo ten žid byl mladý Ročild a císař mjél od starého Ročilda navyšovaná moc peněz a tuto taková věc sa jeho synovi od prince stane!

Nebylo jináč. Princ sa sebral a odjél Ined' k ruskému cárovi, protože to byl jeho císařský kmocháček a carevna kmoťrenka.

Princa nebylo, ale před starým Ročildem sa to muselo nejak napravít. Tož tak to nastrójlí, že jako - tento - princa tak věc tak mrzela, že sa zastřélil do hlavy, a udělali křik a nářek a voskovú figuru a tú figuru jak princa samého pochovali a víkrát ho nesmjél před císařem nigdo zpomnět. Ale princovi to v Rusku nedalo pokoja. Rozzebrál si to u sebe, všelijak nad tú věc přemýšlál, a protože to nechtil '! - spravne asi: chtěl napravít, proměnil víru na našu a přerýchtoval sa za obyčejného člověka a potom za profesóra a vrátil sa nazpátek.

Ale od téj doby neustával a všelijak lidi poučoval, židy a ukřivděné lidi před druhýma zastával, až byl od teho po celém světě známý.

Hromadu rokú sa tak usiloval, jezdlí po světě a lidi poučoval, jak by bylo lepší na světě, a raz aj já sem ho potem počúval.

Přišel kdysi aj na Vsetín a mně to povídá Štěpán Kurtinú. Tož sme sa vydali přes hory za nim a aj sme ho čuli a viděli - jak sa praví - v tom Besedním dome.

Bylo tam luda hromada, seděli všeci jak v kostele a on přišel na takovú verandu ve stěně a tam byl stolek a ten Búbela, co má křivačkárnú, stál vedla něho.

Tichučko tam bylo, všeci počúvali, a tož on vykládál, jak by mělo na světě byt' a jak by měli lidé dělat' a jak mezi sebou sa rovnat' a přatať. Ale nepravil nigdo nic, ani mu napříky neodpíral nigdo, nebo to už byl velice vyhlášený a ve velkéj vážnosti.

Enom naň všeci hleděli a on stál v téj otevřenéj stěně. Nebyli sme od něho daleko.

Potom tam byl eště jeden stolek a u teho stolíka seděl jeden a měl světlo a cosi psál - myslím tú řeč, co pán Masaryk tedová mluvil a co pravil, ten všecko psál.

Bylo to pěkné, ale gdyž já už tý jeho slova všecky nepáčím, lebo mám hlavu starú a chachravú a su enom sprostý člověk, abych to věděl, jak zesumírovat' enom tak negdy sa mně tak nekeré to slovo takví a přichodí na pamět.

Na první pohled by se mohlo zdát, že odbíhám od tématu; ale není tomu tak. Pravda, jsou tu pitoreskné smíseny osobní dojmy vypravěčovy se vzdálenými ohlasy reálných událostí i s motivy ryze bájeslovnými. Vypravěč Masaryka osobně viděl, slyšel jeho přednášku. Slyšel jistě také mnoho zvěstí o něm: tak se k němu nepochybně doneslo, že Masaryk byl v Rusku (byl tam skutečně v l. 1887, 1888 a opět 1910). Vypravěč z doslechu věděl i o záhadné tragédii

v Mayerlingu, a to ve spojení s bájeslovným motivem krále Ječmínka (že se v tomto spojení obojí tradovalo i jinde, svědčí mj. zmíněné již Poláckovo Okresní město). Ale abstrahujeme-li od toho všeho, zbudou nám motivy, s nimiž jsme se už setkali a které nás vracejí na známá místa a do známých souvislostí: Masaryk není tím, za koho se vydává - jeho otcem je někdo jiný (existuje tedy „záhada jeho původu“); mladý žid mu řekl „bratře“; dostal peníze od Rotschilda; změnil víru „na našu“ (snad zbloudilý pozůstatek nařčení, že Masaryk konvertoval ze židovství ke křesťanství?).

Výpravěč byl Masarykovým zjevem osobně zaujat v příznivém smyslu (asi ho i volil); ale musel si nějak v hlavě srovnat předvolební pomluvy rozhlášené po Valašsku Masarykovými odpůrci. A učinil tak osobitým způsobem: Masaryk *nebyl* žid (židovo oslovení „bratře“ ho popudilo); Masarykův „skutečný otec“ byl vznešený - sám Franz Josef; Masaryk se tak neuvěřitelně zastával židů z pohnutek šlechtetných - proto, aby odčinil svůj prohřešek, totiž to, že jednoho kdysi zapíchl.

Pomineme-li místní a osobní předavky, máme před sebou i zřetelný ohlas něčeho, co se zrodilo v luegerovské Vídni v letech před světovou válkou, jakýsi vzdálený rustikální odlesk originálu zrozeného v habsburské metropoli. Výmluvná je už okolnost, že základní příběh se vskutku ve Vídni odehrává. A Vídeň zůstala i po válce živnou půdou pro další rozvíjení mýtu: v tomto městě se Masaryk stal pro mnohé jen neblahým „rozbíječem“, kdežto v Československu se setkal s obecnou úctou a sympatií.

V prosinci 1918 se do Prahy vrátil nový Masaryk: rázem legendární prezident-osvoboditel. Usídlil se na hradě českých králů, na jejichž stáletou tradici mu bylo navazovat. Nyní byl stále na očích veřejnosti. Dojem, jímž působil, vyjádřil Otokar Březina a zaznamenal Karel Čapek:⁹¹ „Masaryk je kníže, rozené kníže. Je to aristokrat myslí i tělem... Masaryk se zrodil knížetem.“ Březina i Čapek pocházeli z plebejského rodu a byli dostatečně soudní, takže ten výrok mnil jen obrazně; ale není divu, že lidé vážně sdílející představu o geneticky výlučném poslání „modré krve“ v lidské společnosti a k tomu zasvěcení do údajné „záhady Masarykova původu“ lehce došli k přesvědčení, že tím „skutečným otcem“ Masarykovým musel být aristokrat. Podlehli-li podobnému myšlenkovému schématu i Charles Dickens, když ve svém Oliveru Twistovi zobrazil chlapce apriorně imunního vůči nízkému prostředí svým urozeným půvo-

dem (jehož si sám není vědom, jež ho však přece determinuje natolik, že se od okolí odlišuje dokonce i spisovnou angličtinou), oč snáze tomu podleli lidé méně geniální, zato více ovládaní pomyslem rasové exkluzivity. Strýc Mrňouštků, jehož vyprávění jsme reprodukovali výše, nebyl sám; našli se další vykladači, operující aristokratickými rody sice nižší šarže než zrovna císařské, ale ve směs rody vznešenými. - A co je významné: tato odnož mýtu byla - výjimečně - nesena pohnutkami kladnými, plynoucími ze svérázného obdivu vůči Masarykovi.

To arci neznamená, že staré antipatie zmizely. Jenže v Československu, zemi málo úrodné pro rasismus, nastala situace značně odlišná od dob předválečných. Masarykovi nepřátelé zde mohli dávat literární průchod svým citům ještě nejspíše formou opožděné kampaně za pravost rukopisů Královédvorského a Zelenohorského: tak v edici Tři pruty Svatoplukovy publikoval Jan Vrzalík Poučení o neпадělaných rukopisech Královédvorském a Zelenohorském (289 s.), Ladislav Matoušek r. 1936 Případ Paměti Příbyslavské, jako příspěvek k boji za pravost rukopisů Královédvorského (32 s.) a r. 1938 Za pravdou Rukopisů (114 s.). Veřejnost mohla takové autorovy přehlížet jako neškodné podiviny.

Ale autorům tohoto ražení se záhy otevřelo volné pole i přímo v oblasti rasismu. V soumravné atmosféře po Mnichovu 1938 vydal Jan Rys knihu Hilsneriáda a TGM, jejíž druhé vydání se objevilo současně s hitlerovskými okupanty - v březnu 1939. Úvodem k objemné knize (293 s. + obrazové přílohy) autor (v předmluvě datované únorem 1939) přiznává, že „moje účast na tomto díle rovná se nule proti práci dvou kamarádů, jichž přičiněním Hilsneriáda a TGM vznikla. Protože se však dosud nedosti volně dýchá a heslo ‚Pravda vítězí‘ je pouze krásnou ozdobou vlajky přijaté původně člověkem, který pravdu naprosto nemiloval, nebylo ani možno, aby oba o práci tuto nezasloužílejší kamarádi se podepsali z důvodů zřejmých.“ A na s. 231 praví: „Není úkolem tohoto spisu podávat zevrubné údaje o Masarykově původu, to zajisté učiní povolanější.“ Kdo měl být - v předvečer 15. března 1939 - tímto „povolanějším“? Autor to napovídá dosti jasně na s. 5: „Nezapíráme, že cítíme úctu k odvaze dnešního Německa... Německo dalo signál k boji, který je i našim bojem...“ - Faktum je, že Rysova kniha, přestože její text ještě obsahuje tradiční pseudokřesťanskou výzbroj (tak hned motto cituje „slova Ježíše Krista, Pána Spasitele našeho“), v ohledu terminologic-

kém je už zmodernizována v duchu Streicherovů: Žid je psán s velkým počátečním písmenem, a co hlavního - ve fotografické příloze je Masarykův nos zřetelně retušován do typicky „semitské“ podoby. To už je jasný přínos proveniencie říšskoněmecké.

Významné je však i faktum, že Jan Rys ani jeho dva anonymní kamarádi, jejichž obsáhlé elaboráty vznikaly jistě mnohaletou heuristikou, pečlivě registrují každou pomluvu, která se z úst antisemitů v Československu proti Masarykovi ozvala, a všechny židy, kteří v jeho životě hráli nějakou roli⁹², nevedí dosud nic o Redlichovi. Teprve v poslední chvíli před vytištěním knihy - ve chvíli, kdy Hitlerova Říše (obsahující už i Rakousko s Vídní) se chápe protektorátu nad zbytky našeho území - teprve v této chvíli připojují ještě tajemné aviso, že kdosi povolanejší podá ještě údaje o Masarykově původu. Žádný z obou hlavních českých expertů protimasarykovských si tudíž do poslední chvíle nevěštil Masarykových vídeňských styků s dr. Josefem Redlichem, natož aby znal „redlichovskou“ fámou genealogickou. To je důkaz, že tato fáma, vzniklá ve Vídni, až do okupace zůstávala omezena pouze na Vídeň, popřípadě na antisemitské kruhy německé, kdežto u nás byla neznáma, dokud k nám nebyla nacisty importována.

O tom, jaký šok způsobila v Praze, když se tu objevila, referuje St. Jandík: ⁹³ „... Ale hlavní úder měl teprve přijít. Signál k němu přišel z Německa. Dal jej Streicherův Stürmer. Němečtí prodavači novin na hlavních ulicích a české obchody rabované německými Treuhändry, jsou obléhány rozhořčenými zástupy lidu. Cítíte jejich bolestné napětí, když prohlížíte zfalšované fotografie svého prezidenta, jemuž nacistický retušér upravil rovný, spíše mírně dovnitř prohloubený nos do semitské křivky. Prý důkaz, že TGM je žid. Padělaný obrázek byl doprovázen článkem stejné hodnoty... A brzy nato vychází ve Vlaječce... s výzvou, aby ho vykopali z posvěcené země a vyhodili tam, kam dávno patří. Prý s tou odpornou židovskou mrtvolou, pryč, ať neotravuje vzduch našeho křesťanského hřbitova. Na židovský hřbitov s ní kam už patří dávno.“

Nacismus byl úrodným pařeňákem. Židovství Tomáše Masaryka se v protektorátu stalo notoricky známým, a nezůstalo osamoceno. Vedle něho se zjevilo v plném rozpuku také židovství jeho choti, jeho zetě i snachy.⁹⁴

Do díla na tomto poli se pustili zvláště spisovatelé, kteří před

válkou mrhali svým talentem při obhajobě pravosti rukopisů Královédvorského a Zelenohorského. Byl to především známý nám již prof. Jan Vrzalík, „vyhraněný český nacionalista s odmítavým postojem vůči Masarykovi“, který prý po válce zplodil antimasarykovský elaborát o rozsahu jednoho tisíce strojových stran.⁹⁵ Roku 1957 ve Vídni poprvé vyšla známá rozprava Willy Lorenze a již koncem téhož roku, Lorenzem inspirován, přišel se svou troškou do mlýna druhý z obou borců za pravost RKZ - do Chicaga přesídliší Ladislav Matoušek (svou práci ovšem publikoval jen „jako soukromý tisk - rukopis, ve 30 číslováních otisků, pro osobní přátele autorovy“, a navíc anonymně - pod šifrou lm.).⁹⁶ Lorenzův redlichovský objev uvítali však zvláště komunisté: anonym skrytý pod šifrou „Kosmas“ roku 1971 v periodiku Svět socialismu užívá Lorenzovy historiky jako argumentu i pro posrpnovou normalizaci: „Právě v uplynulých letech byla u nás znovu záměrně pěstována legenda o zásluhách Tomáše Masaryka a glorifikována jeho osobnost. Záměrem této snahy nemohlo být nic jiného než potlačit zásluhu Sovětského svazu...“⁹⁷ Zatím nejdále ovšem dospěl, pokud vím, Jan Příhoda v proslulém již týdeníku Politika v roce 1991:⁹⁸ podává šťavnatou syntézu dosavadního úsilí rakousko-německých i českých autorů, rozšířenou ještě o plody své vlastní bohaté invence.⁹⁹

Na těchto pracích můžeme sledovat, jak mýtus, oplodněn zprvu nacistickým a poté i komunistickým režimem, rozvíjí se dál. Přitom je zajímavé, jakým způsobem se vypořádá s pádem nacistické ideologie: kdežto za hitlerismu zdůrazňoval Masarykova „židovskou krev“ do té míry, že retušoval i jeho nos do odpovídajícího tvaru, po roce 1945 - v době hluboké diskreditace rasismu - vyzrál na novou situaci velmi důmyslně: jak hlásá W. Lorenz, údajný Masarykův židovský předek (Natan Redlich) sám také nebyl pokrevním synem svého otce, ale nalezcem - takže tu máme rasovou záhadu hned dvojnásob: Redlichovi i Masarykovi; ergo nikdo vlastně neví, jaká že to krev v Masarykových žilách vlastně proudila... Jen když je zachráněna ta křivená záhada a pravděpodobná nelegitimita Masarykova původu, spolu se židovskými konexemi a židovskými penězi. - V poslední době však, zdá se, antisemitům u nás už zase otrnulo, a to měrou nebyvalou: pan doktor Jan Příhoda (v posledně citované rozpravě) už zase všude věští „osoby vyvolené, jejichž celý životní osud, poslání a cíle jsou detailně řízeny těmi, kteří si přejí zůstat utajeni...“, a tito skuteční aktéři, tyto utajené démonické bytosti jsou

ovšem - jak jinak - činitelé mezinárodního židovstva. Ti tahají za nítky - a jejich vyvolenci se podle toho pohybují stereotypně jako loutky na divadelníku. Proto oficiální kariéry těchto loutek - vyvolenců „vykazují řadu nápadných podobností“: Masiárik (Řezníček) změnil své jméno na Masaryk; Schicklgruber dttto na Hitler - protože, jen považte, kdyby se volalo „Sláva Masiárikovi“, znělo by to stejně směšně jako „Heil Schicklgruber!“ Dttto u Lenina, Stalina atd. - Ano, čtete dobře: i Hitler byl vlastně tajným vyvolencem židovstva (které si ho patrně vyvolilo v úmyslu sebevražděném)...

Poláčekův penzionovaný poštmistr Pecján je postava nesmrtelná a nadčasová.

Průnik mýtu do historiografie

Psychologové nám praví, že způsob, jak vnímáme okolní svět, do značné míry závisí na naší vlastní *mentální zaměřenosti* (mentálním nastavení). Člověk je předem ovlivněn určitými zvyky a přistupuje k vnímané skutečnosti už s jistým očekáváním; tudíž vnímá více či méně tendenčně - vnímá především to, co vnímat chce, co sám očekává. Jsme-li v klidném a nezaujatém rozpoložení myslí, vidíme-li jasně a je-li také nazíraný předmět jasný a jednoznačný, zmíněná tendenčnost působí méně - např. se zpravidla všichni shodneme ve svém úsudku, spatříme-li v lese pokroucený strom za deního světla a v průzračné atmosféře; ale spatříme-li ho v mlze a nočním šeru, mnohý z nás v něm uvidí třeba skrčenou lidskou postavu, neboť objektivní nejasnost vnímaného útvaru a naše subjektivní rozpoložení osamělého poutníka nás disponuje zcela jinak: promítáme svůj vnitřní pocit ohroženosti na vnější předmět, jehož noční znejasnění nám naši iluzi usnadňuje. Na této zákonitosti *psychologické projekce* je založen i známý Rorschachův test: zkoušené osobě se předloží papír s náhodným shlukem černých nebo barevných skvrn a položí se jí otázka, co by tento neurčitý obrazec mohl představovat. Podle toho, jaká představa se pokusné osobě vybaví v myslí, lze pak diagnostikovat její povahové vlastnosti, její vztah ke společnosti atd.

Roku 1900 Masarykovi nepřátelé objevili matricy se spornými údaji (jméno „Masařik“, věkový nepoměr rodičů, pouhých 7 měsíců mezi sňatkem a narozením prvního dítěte; snad si povšímlí i fakta, že Terezie měla [v Hustopečích] nemanželské dítě); tím bylo (pro ty, kdo o to stáli) žádoucím způsobem „znejasněno pozadí“ Masarykova původu a tudíž vytvořena jakási analogie Rorschachova pokusného obrazce - záleželo už na mentalitě a tendenci pozorovatelově, co si na tomto pozadí představí jako „skutečného otce“ Masarykova. Antisemité tam promítli svou utkvělou představu žida; čeští šovi-

nisté představu Němce; lidé s aristokratickými předsudky představu šlechtice. A je významné, že všichni, kdo podlehli této sugesci „nejasného pozadí“, to jest všichni ti, kdo pocítili potřebu vnímat nějakou „záhadu Masarykova původu“ a domýšlet ji, měli jeden společný mentální rys: zvláštní sklon k iracionálnímu, fantastickému myšlení. Všimněme si jich zcela konkrétně; byli to lidé sdílející absurdní pověru rituální vraždy; lidé ovládaní nacionálním šovinismem; lidé, kteří ještě uprostřed dvacátého století „dokazovali pravost“ RKZ (vlajkaři!); lidé věřící v „modrou krev“ jako nositelé rasové nadřazenosti. - Vesměs tu vidíme jakousi výstřední mentální zaměřenost, neschopnou objektivního, kritického nazírání reality.

V lidské společnosti asi vždy byli a vždy budou někteří jedinci s vrozeným sklonem vnímat okolní svět tímto zvláštním způsobem, preferujícím neurčité přitímní před jasností, komplikovanost před prostotou, bizarnost před přirozeností. V různých historických situacích se tyto lidé ovšem projevují různým způsobem: jsou okolnostmi, které jim nepřejí a zatlačují je do ústraní; a jsou chvíle, kdy se jim na veřejnosti otevírá volné pole a dopřává jim posilání přímo oficiálních ideologií.

Takové historické proměny můžeme dobře sledovat i na vývoji masarykovského mýtu. Ve svých počátcích se omezoval na pokoutně šířená ústní podání, velmi rozmanitá od salónní podoby vídeňské až po rustikální odlesk našeho (např. valašského) venkova, vesměs ovšem natolik nevěrohodná, že jejich publikování před kritickou veřejností bylo nemyšlitelné (pokud nebylo prezentováno jen jako folklórní kuriozita). Vítězství nacismu zato rázem vyneslo tento mýtus na pozici suverénní ideologie, jejímž rozvíjení se nekladly žádné meze. Pád nacismu ho této pozice zbavil, ale rezidua přžívající a čtyřicetiletí komunistické totality si je přímo pěstovalo: Masaryk byl ve své vlasti opět nepřitelem, jehož připomínání, natož objektivní studium bylo přísně zakázáno; protimasarykovské podněty vzešlé z nacismu byly po jisté úpravě i nadále vítány a šířeny.

A právě v této nenormální situaci se chopil pera Willy Lorenz. Měl všechny objektivní i subjektivní předpoklady stát se obětí optického klamu: sám přece píše o Masarykovi, že „tento veliký ničitel habsburské monarchie je dnes kýmisi zapomenutým. Svět sotva ještě něco ví o onom muži, kterého kdysi oslavoval jako bojovníka za humanitu a demokracii...“¹⁰⁰ Už po celá desetiletí udržované tabu kolem osobnosti Masarykova vykonalo své: pisatel citovaných slov

se evidentně dostal do situace analogické poutníkově cestě lesem ve chvíli, kdy krajinu zahalila mlha: mlha zapomnění, do níž nacisté i komunisté uměle zastírali osobnost Masarykova, zastířela i horizont Lorenzův. K tomu pak mentální zaměřenost Lorenze - milovníka zničené staré monarchie - byla tvář v tvář Masarykovi, jejímú ničitelu, silně podobna ochotě nočního poutníka vidět v siluetě stromu postavu číhajícího nepřitele. I chopil se Willy Lorenz pera, či spíše štěte, aby vlastním zobrazením oživil tuto v mlhách zapomnění mizící a z přítímní antipatií vystupující postavu, jak mu ji vybavovalo jeho vlastní duševní rozpoložení: promítl na znejasněný pojem „Masaryk“ svou vlastní mentalitu, nabíraje na štětec mnohem více vlastní fantazie než látky z historických pramenů.

S výsledným obrazem jsme v hrubých rysech již seznámeni. Zde si z něho připomeňme jen to, co upoutalo pozornost vážné historiografie a stalo se pak součástí její pramenné základny: „záhadu Masarykova původu“.

Negativní argumenty jsme probrali výše v jiné souvislosti; již víme, že nic z toho, co Lorenz uvádí proti skutečnému otcovství Josefa Masárika, neobstojí před svědecktím historických pramenů. Zbývají argumenty pozitivní: jak autor zdůvodňuje svou domněnku, že „skutečným otcem“ byl právě Natan Redlich?

Především se mu zdá být nápadné, že prý Masarykovi životopisci ani on sám nikdy nezmiňují, kde jeho matka byla panskou kuchařkou - zda u skutečného místního panstva, tj. na císařském velkostátku, nebo (jelikož tertium non datur) u místních židů. - Je-li tu něco nápadné, pak jediné Lorenzova nepozornost. Víme přece, že již v r. 1919 bylo podle svědecktí hodonínských pamětníků publikováno mj. faktum, že Terezie Kropáčková sloužila v místním zámečku. Dejme tomu, že tento regionální zdroj unikl pozornosti rakouského autora. Ale jak mu mohl uniknout i shodný údaj v proslulé, a nota bene německy psané knize Emila Ludwiga z roku 1935? Nedosti na tom: i v jiných kontextech, kde působitě matčino není určeno takto výslovně, plyne zcela jednoznačně ze souvislosti. Tak v Čapkových Hovorách čteme, že „žila déle v nejlepší společnosti, třebaže jen ve službě - bývala kuchařkou u pánů v Hodoníně; ale měli ji rádi, i později se k ní utíkali o radu a pomoc v těžkých okolnostech. Z té panské společnosti jí zůstala touha, abychom se my děti dostali trochu výš na té společenské stupnici...“¹⁰¹ Kdo jiný tu může být míněn než právě hodonínské panstvo, to jest panské úřednictvo?

Masaryk to nerozvádí: právě proto, že určení je zcela jednoznačné. Což tehdy mohla být „nejlepší společností“ míněna společnost židovská (již se Terezie děsila)? Což je myslitelné, aby tito domnělí židé s ní udržovali přátelské styky i později, když přece víme, že Terezie podléhala dobovému antisemitismu natolik, že svým dětem zakazovala hrát si s dětmi židovskými a sama se židům vyhýbala (až na jedinou - bezděčnou - výjimku „našeho pana Fixla“)? Což mohla setřívát ve svých fantastických předsudcích, kdyby byla skutečné židy poznala zblízka službou v jejich domácnosti? Připustíme na chvíli, že tomu tak opravdu bylo: kdyby tedy byla nevěsta sloužila v židovském ghettu, kdežto ženich na císařském panství - jakým způsobem by se oba byli vůbec seznámit? - Nejlepším důkazem, že Terezie Kropáčková naopak nikdy nepoznala společnost židů skutečných, „živých“, je právě ono známé faktum, že zůstala zcela v zajetí obecně sdílených, abstraktních představ o „židech“ mýtických: byla přece, podle Masarykova svědectví, „chytrá i moudrá“, takže její nesmyslný předpoklad skutečně nelze vysvětlit a omluvit jinak než neznalostí reality. - Lorenz sám si po letech (1988) opožděně povšiml Tereziina antisemitismu i jeho problematických důsledků pro svou „redlichovskou“ teorii - i napadlo ho vysvětlit: když matka varovala své děti před židy, neskrývala se v tom snad vzpomínka na nepřijemný zážitek?...¹⁰² Nuže, matka, podle Masarykových vzpomínek, strašila své syny konkrétně tím, že židé prý vraždí křesťany, aby získali jejich krev: domnívá se tedy Lorenz, že Terezie sama zažila u Redlichů takové rituální vraždění? (... a i potom se s nimi přátelsky stýkala?) - Atd. atd. ... Změť nesmyslů bychom mohli, vedeni ingeniem Lorenzovým, hromadit dále.

Jakže Lorenz vůbec připadl na svou myšlenku o Redlichovi? Takto:..., v Československu stále kolovala pověst, že Masaryk z otcovy strany pochází z rodiny Redlichových.¹⁰³ - Omyl: víme už, že ta pověst nekolovala v Československu, ale (až do nacistické okupace) jen ve Vídni: víme už také, jak se ta pověst ve Vídni (a proč právě tam) po r. 1907 zrodila a kdo ji nakonec do (bývalého) Československa importoval.

Jaké že důkazy má Lorenz pro věrohodnost této pověsti? „Vlastně jen dva, ovšem velmi slabé,“ doznává sám.¹⁰⁴ Důkaz číslo jedna „v rodině Redlichové byl tento původ [TGM z této rodiny] vždycky znám a nikdy nebyl popírán.“ Punctum. Odkud dostal tuto informaci Willy Lorenz? To nám neprozradil. Nezbývá nám tedy než věřit mu

v té věci stejně málo jako třeba ve věci údajné Masarykovy předsmrtelné konverze ke katolické ortodoxii. To jest - nevěřit Lorenzovi a věřit jen historickým pramenům. A ty nejen takovou možnost nepodporují, nýbrž svědčí přímo proti ní. Josef Redlich ve své vzpomínce z roku 1920 neví nic o Masarykově matce; kdyby její jméno bylo skutečně figurovalo v jeho rodinné tradici, je nemyslitelné, že by je byl opomenul. Určité by se byl pochlubil, že Masarykova matka bývala kuchařkou u jeho děda a že jeho předkové ji i později navštěvovali, měli ji rádi, radili se s ní atd. (neboť takto se k ní, jak víme, její bývalí hodovníční zaměstnavatelé - podle Masarykových vzpomínek - skutečně chovali!). Údajná vzpomínka na Masarykovu matku zůstávala v zasvěcených židovských kruzích naprosto neznáma ještě v roce 1931, kdy vyšel obsáhlý sborník s názvem Masaryk a židovství.¹⁰⁵ Ať už Willy Lorenz před rokem 1957 dostal svou informaci odkudkoli, od židů samých tedy jistě nepocházela. - Důkaz číslo dvě: „V úvodu k deníkům Josefa Redlicha, které vyšly před několika lety, je v tom ohledu jeden tichý a sotva slyšitelný odkaz,“ upozorňuje nás Lorenz: editor totiž zmiňuje „jako zajímavý detail“, že selský statek, který vlastnil historikův děd, byl týž, na němž se o dvě desetiletí před Josefem Redlichem narodil T. G. Masaryk. Kdo chce pátrat po osudech Masarykova rodného domu, může po libosti studovat prameny i literaturu;¹⁰⁶ ale co mu to vše bude platné? I kdyby se naprosto dokázalo, že nejde jen o vymyšlenou skazku, ale že opravdu ten dotyčný pozemek, kde roku 1850 stála panská chalupa č. 121 s deputátními byty pro císařské zaměstnance, mezi nimiž byl tehdy také koč Josef Masárik, že tedy tento pozemek v pozdějších letech - do roku 1869 - byl od císaře odkoupen Natanem Redlichem: co by to znamenalo? Co více než právě jen víceméně „zajímavý detail“, tj. jednu z běžných změn nemovitostní držby? Mohla taková majetková transakce nějak souviset s T. G. Masarykem a „otázkou jeho původu“? Na kladnou odpověď by se snad zmohl vizionář, historik nikoli.

Ba právě, oba Lorenzovy důkazy jsou „velmi slabé“ - tak slabé, že vůbec žádnými důkazy nejsou.

Autor ovšem do třetice připojuje také historiku o tom, jak prý Masaryk byl na studiích v Brně podporován dr. Pražákem - právním zástupcem rodiny Redlichovy. Tuto historiku již známe, víme, kde a jak vznikla, a hlavně víme, že je veskrze nepravdivá.

Spíš jen jako křehovitý pokus o podepření hroutcí se konstrukce vypadá konečně Lorenzovo úsilí vysvětlit, proč se Masaryk tělesným

zjevem nepodobal svému údajnému redlichovskému příbuzenstvu: Masarykův údajný otec Natan Redlich, objasňuje nám Lorenz, nebyl pravým synem svého otce, ale adoptovaným nalezcencem; jako dospělý člověk, velký a vyzáblý, působil prý dojmem slovenského sedláka, kdežto ostatní členové Redlichovy rodiny byli lidé spíše zavalití, širokoplecí.¹⁰⁷ Nad tím už zůstává rozum stát: vždyť právě tento Natan byl praotcem celého hodonínského rodu Redlichů, tedy všech těch „zavalitých, širokoplecích“ lidiček... Jako nejlepší východisko z této šlamastiky bych Lorenzovi doporučil ještě následující doplnění jeho genealogické teorie: Masaryk (jelikož byl také vysoký a štíhlý) byl ve skutečnosti jediným pokrevním synem Natanovým, kdežto všichni tři Natanovi legální synové Alois, Ignác a Adolf (jelikož ti byli malí a zavalití) byli ve skutečnosti synové nemanželští (doutám, že tento podnět nezapadne a stane se východiskem dalších literárních prací, které nám jednou odhalí záhadu skutečného otce těch tří).

Summa summarum: Celá „redlichovská“ spekulace je pouhá smyšlenka. Kdybychom ji znali pouze v té formě, v níž ji autor po 2. světové válce předkládá, mohla by v nás ovšem vyvolávat rozpak: nemá-li žádný reálný základ, jak to, že vůbec vznikla? Odpověď máme v její prehistorii: vznikla z tendence antisemitské, jako pomluva namířená proti Masarykovi; jenže právě antisemitismus se stal v době Lorenzovy publikační činnosti už zase nežádoucím a jako takový byl tedy z Lorenzovy verze dodatečně eliminován. Co pak vedlo Lorenze osobně, aby se chopil tradované (a zjevně scestné) historky a šířil ji s takovou vehemencí, naznačili jsme již výše. Víme, jak zvláštním způsobem si Lorenz představuje Masarykovo nitro: předkládá v něm jakousi pomyslnou smečku „afektů“, štvoucích prý Masaryka (a s ním i jeho okolí) k tragickým koncům. Nikoli - nebylo takových afektů v nitru Masarykově. Tudiž nemůžeme než předpokládat, že i zde, jako ve všech případech analogických, jde o projekci autorovy vlastní mentality, autorova vlastního, skutečného afektu (velkorakouského, a proto antimasarykovského), afektu Lorenzem promítaného na onen mlhavý fantom, který mu představuje T. G. Masaryka.

Ale toto vše je Lorenz vystupující pod svým jménem. Navíc máme co činit i s Lorenzem anonymním. Anonymita dodává kuráž každému autorovi, jehož úmysly jsou víceméně nekale. Poprvé, v roce 1957, dosud bezpečně skryt do anonymity, Willy Lorenz roz-

přádal své úvahy s takovým vzletem, k jakému se později už neodvážil. Čtěme: „Byl tedy děd Josefa Redlicha také přirozený otcem Tomáše Garrigue Masaryka? Pak by byla snáze vysvětlitelná řada skutečností ze života zakladatele Československa. Tak jeho vyslovený filosemitismus, jeho silné náboženské citění, jeho výrazné analytické nadání, které prospělo jeho vědeckým pracím, jeho inteligence, kterou vynikal daleko nadě všemi příbuznými, zvláště také nad oběma svými, duchovně bezvýznamnými bratry, kteří nepochybně byli praví „Masarykové“. Byl-li děd Josefa Redlicha také dědem Masarykových dětí, pak je vysvětlitelné i to, proč Jan Masaryk, syn prezidentův, a zvláště Alice Masaryková, prezidentova dcera, měli obličje s vyloženě židovskými rysy (kdežto v obličejí prezidentově se marně snažíme objevit i sebemenší židovské rysy).“

- Co tvrzení, to nehoráznost. 1) Masaryk nikdy nebyl filosemita (natož „vyložený“), ale prostě muž hájící pravdu a spravedlnost. 2) Byl Natan Redlich nějak mimorádně zbožný? A byl-li, odkud to ví Willy Lorenz? - To nám neprozradil. Masaryk měl svou silnou zbožnost - podle vlastních slov - po matce; ale i kdyby žádný z rodičů nebyl vynikal zbožností, což by nebylo stejně dobře možné, aby se ta vlastnost u syna přece vyskytla jako vlastnost čistě individuální? 3) A totéž platí o jeho zvláštním „analytickém nadání“ (měl je Natan R.?; a měl-li je, odkud to ví W. L.?), jakož i 4) o jeho „vynikající inteligenci“ (neměl snad i L. v. Beethoven dva duchovně bezvýznamné bratry - tedy zřejmě „ty pravé Beethoveny“? - item B. Smetana etc. in infinitum). 5) Nejzajímavější je ovšem ta snaha o objevení „vyloženě židovských rysů“ v lidských tvářích: kdy a kde se asi Willy Lorenz vyučil v tomto prapodivném umění? Snad při svém univerzitním studiu v Hitlerově Třetí říši? - Zde autor bezděky odkryl ještě další rys své mentality, rys později pečlivě zakrývaný, ale vskutku snad hlubší než všechny předešlé: rasismus. I Lorenzův antimasarykovský afekt, jak patrně, navazuje na starou antisemitskou kampaň vzešlou z hilsneriády.

Teď je na místě otázka: Jak se mohlo stát, že teze historicky tak nemožná začala být citována a rozvíjena i vážnými historiky?

Historie, jako každá věda, má jistá obecná metodická pravidla. Patří k nim heuristika - předběžné shromáždění co nejuplněnějšího souboru příslušných informací z literatury i pramenů; dále kritika věrohodnosti těchto informačních zdrojů i informací samotných;

a konečně výsledná práce syntetická - interpretační. K dobrým zvyklostem každé vědy (a tudíž i historie) patří zajisté i to, že autor výsledky svého bádání publikuje (obvykle, tj. zpravidla tištěnou formou) a že neopomene publikovaný elaborát autorizovat svým jménem (čimž mj. poskytuje osobní záruku za spolehlivost předložené práce a deklaruje osobní odpovědnost za ni vůči kritice).

Jak víme, stalo se, že někteří historikové - Th. D. Maržík, Zb. Zeman, J. Kalvoda, R. J. Hoffmann - pošli do svých knih informace o Masarykově potenciálně židovském původu a přisoudili jim větší či menší míru pravděpodobnosti. Než obrátíme pozornost k těmto historikům samým, všimněme si povahy těch literárních zdrojů, z nichž svoje informace přejali.

Těmto pramenům jsou společné dva nápadné rysy.

Prvním je jejich sklon k *anonymitě*. Už fašista Jan Rys, když v r. 1939 ohlašoval, že kdosi povolanejší přijde a odhalí Masarykovo židovství, vystavil své jméno jako pouhou masku, za níž se skryli dva anonymní kamarádi - skuteční autoři. Když v r. 1957 Willy Lorenz v časopise Die Furche poprvé publikoval svoje redlichovské odhalení, skryl se za tři hvězdičky („Von ***“). Když na konci téhož roku obhájce pravosti RKZ Ladislav Matoušek vydal svou masarykovskou rozpravu, také on skryl svoje jméno (za šifru „lm.“). Když komunisté v r. 1971 v periodiku Svět socialismu uveřejnili svou variaci na totéž téma, zachovali se stejně: autor skryl svou tvář za masku nesoucí jméno „Kosmas“.

Druhý význačný rys je *nezvyklý způsob publikování*. Jan Rys se nespokojil vydáním knihy, ale současně (jak praví v úvodu) rozeslal „strojový průklep úplného díla redakčním význačných arijských časopisů do zahraničí“. Ani Willy Lorenz se nespokojil opakovaným přetiskováním, nýbrž vypracoval a zájemcům iniciativně předkládal navíc ještě rozsáhlejší verzi rukopisu; Matouškovo pojednání vyšlo „jako soukromý tisk - rukopis, ve 30 číslovkách otiscích, pro osobní přátele autorovy“ a z tohoto rukopisu byla po letech, v r. 1984, pořízena kopie „ve 20 otiscích“, a to „pro účely archivní a pro vážné zájemce o čes. historii“. Jan Vrzalík po 2. světové válce sepsal o otázkách skutečného Masarykova otečesitrančkovy rukopis; ten prý byl (podle sdělení J. Příhody) zabaven příslušníky StB, a přece pronikal do světa, neboť různými cítěnými z něho začali operovat autoři v zahraničí (Lorenz, Kalvoda) i u nás (Příhoda). - Proč W. Lorenz nepublikoval vše, co napsal? A proč pak šířil mezi některými čtenáři i ty údaje,

kteří nepublikovali? Proč L. Matoušek zvolil svůj zvláštní způsob diskrétně-podbízávého rozšívání své anonymní zvěsti mezi vybrané jednotlivce? Jakými křivolakými cestami se asi dostával do rukou úzkého kruhu svých čtenářů ohromný, leč nikde nepublikovaný (a dokonce prý policejně zabavený) rukopis Vrzalíkův?

Z obou zmíněných zvláštností na nás vane podivně esoterický, jakoby konspirativní duch, který musí u kritického čtenáře vzbudit přinejmenším velkou opatrnost.

Ovšem - roku 1964 Willy Lorenz ze své anonymity vystoupil a druhou tištěnou verzi svého pojednání uveřejnil pod vlastním jménem. Tím nastala nová situace.

Především: autorem byl univerzitní profesor rakouských a českých dějin (byť tohoto gradu dosáhl až o několik let později). Třebache úroveň jeho staří o Masarykovi tomu nikterak nenasvědčuje, 108) jeho úřední aprobace byla objektivním faktem, které mu nemohl nikdo upírat. A za druhé: Willy Lorenz propagoval svou teorii o Masarykovi tak usilovně a s takovou vytrvalostí, 109) že časem prostě nemohl zůstat bez povšimnutí: gutta cavat lapidem...

Prvním z vážných badatelů, kteří k ní přihlédi, byl, pokud vím, Th. D. Maržík. 110) Ten sice Lorenzovo tvrzení registruje (v poznámce), ale sám se od něho moudře distancuje, aniž by z něho vyvozoval jakékoli konsekvence. Vůbec má tolik vědecké soudnosti, že zůstává ve střehu vůči všem, kdo o Masarykově etnickém původu soudí spíše emocionálně než rozumově. 111)

Tuto kritičnost už nemá Zbyněk Zeman, když o šest let později ve své knize o „Masarykových“ jako hotovou věc přejímá Lorenzovo nesmyslné (jak víme) tvrzení, že Terezie Kropáčková prý sloužila v Redlichově domácnosti, navíc pak (od L. Matouška?) i fámou o „jisté rodinné podobnosti mezi Josefem Redlichem a T. G. Masarykem“, což prý „upoutalo řadu spisovatelů se smyslem pro skandální obraty historie“ 112) - ke kterýmžto spisovatelům dlužno počítati především Zemana samotného. Pozor na historiky písící takto lehkým pérem: pokud čtenář sám detailně nezná látku, o níž mu vykládají, nerozezná u nich historické faktum od pavlačového klepu.

Po dvanácti letech Josef Kalvoda opsal Zemanovu historiku téměř doslova, rozšířil ji sdělením, že Tomáš Masaryk se narodil 7. 3. 1850 „v domě patřícím bohatému židovskému podnikateli“, a svoje informace, čerpané z Lorenze a Zemana, rozhojnil ještě o nepubliko-

vaný rukopis známého nám už Jana Vrzalíka, s (údajným) názvem „Tomáše C. Masaryka původ a léta mladosti“. - Fama crescit eundo: Zeman postoupil nad Lorenze tím, že z matně a nezaručené pověsti o údajně „redlichovské“ službě Tereziině učinil nepochybné historické faktum; Kalvoda pokročil nad ně oba zmíněnou novinkou, že Tomáš Masaryk se narodil v židovském domě, 113) a navíc ještě užítím obskurního elaborátu Vrzalíkova jako historického pramene.

Dva roky poté se takto zbytněle látky chopil Roland J. Hoffmann, a na rozdíl od obou anglicky píšících předchůdců (s českými jmény) ji zpracoval s pravou německou důkladností. Proto zasluhuje také důkladnější posouzení. Masaryk podle Hoffmanna se stal Čechem teprve v důsledku delšího a složitějšího vývoje, jehož postizování prý vyžaduje psychoanalyticky fundované historické vyšetření, neboť jde o jakési „druhé narození“, jehož výsledkem bylo subjektivní rozhodnutí formou *konverze*. 114) - Nikoli. Aby mohlo dojít ke konverzi, musí tu napřed existovat něco, od čeho se člověk odvrátí, aby se přiklonil k něčemu jinému, jak to např. mohl učinit a učinil v náboženství Luther či Masaryk odvratem od *katolicismu* - k *protestantismu* v případě prvém, či k nezjevenému „ježíšství“ v případě druhém. V národnosti Masaryk neměl od čeho konvertovat. Jeho vývoj byl sice složitý, ale od počátku jednosměrný - byl postupným sebeuvědomováním: jako dítě se cítil Slovákem (vůči čejkovickým fiktivním Hanákům, vskutku však také Slovákům), 115) pak Moravanem (vůči Čechům) a konečně (vlivem P. Satory) Čechem, tj. příslušníkem národa, v němž jsou všechny předešlé pojmy implikovány. Svoje plně české uvědomění (jehož nabytí v 15 letech) pak po celý život promýšlel a prohluboval (studiem, bojem proti šovinismu, romanismu atd., vědeckou i politickou prací za pozitivní, světový a náboženský obsah českosti). V tomto smyslu šlo o proces jisté složitý, ale bez jakékoli „konverze“ či přerodu - prostě proto, že Masaryk se Němcem nikdy necítil. - Připouštím, že německému badateli mohou být tato fakta nedostatečně zřetelná - jde u něho právě o pochopitelný handicap pohledu zevně - pohledu cizince.

Závažnějším nedostatkem se mi proto jeví Hoffmannova heuristika, přes účtyhodný kvantitativní záběr neúplná a zkrslující. Autor klade velký důraz na genealogické kořeny Masarykovy - a přitom se opomněl seznámit právě se studiiemi L. Hosáka a V. Janouška, takže i on zde ulpívá na dávno překonaných omylech Pílnáckových. Opomněl arci i další důležité prameny, které nezapadají do jeho koncep-

ce. Naproti tomu svědomitě interpretuje ty práce, které vnáší do probírané látky spíše zmatek než jasno: čerpá samozřejmě ze známé práce Lorenzovy, vedle ní se však navíc odvolává také na anonymní pamflet Ladislava Matouška z r. 1957. - Fama crescit eundo: Hoffmannem byla (po Zemanovi a Kalvodovi) pramenná základna rozšířena o třetí pochybný zdroj - tajemného autora „lm.“ Zdroj věru pochybný: což se nezvepřela kritická ostrážitost Hoffmannova při čestbě tohoto podivného anonyma, který zahaluje svůj literární projev kouřovou clonou zcela po vzoru svého předchůdce a učitele Václava Hanky? 116)

Hoffmannovu přístupu k tezi Lorenzově musíme věnovat zvláštní komentář. Autor, zřejmě inspirovan Lorenzovým tvrzením o redlichovské rodinné tradici, „znající pověst o příbuzenství s Masarykem a nepopírající ji“, a dále anonymní (také Lorenzem inspirovanou) „nezaručenou“ náповěď Matouškovou, že „v majetku do dneš žijící vdovy po Josefu Redlichovi jsou nepochybně mnohé záznamy, které dosud nebyly publikovány“, otázal se na tuto věc přímo paní Gertrudy Redlichové, druhé ženy Josefa Redlicha (zemřelého v r. 1936) a vdovy po něm, a ona „mu potvrdila, že“ její muž „ji o tomto příbuzenském poměru informoval“. 117) Co si o tom máme pomyslet, víme-li, že zmíněné příbuzenství existovalo - podle všech dostupných pramenů - jen v nepřátelských pomluvách? Je možné, dokonce pravděpodobné, že Redlich se o těchto pomluvách dověděl a své druhé ženě se o nich zmínil. Alespoň Masaryk o nich věděl zcela jistě. 118) Sám měl nejvíce možností i dostatek kritického smyslu, aby si mohl ověřit, do jaké míry se mohou zakládat na pravdě. Jistě tak i učinil a víme, že je vždy pokládal za nesmyslné. Jestliže se tedy donesly k Masarykovi, donesly se asi také k Redlichovi. V tom případě mohlo (Hoffmannem publikované) sdělení od paní Redlichové znít tak, že Redlich ji informoval o *pozřestech* o jejich příbuzenském poměru. Uvěřil-li těm pověstem Redlich sám, to už je otázka jiná a pro nás málo důležitá. Byl o 19 let mladší než Masaryk, o Masarykově existenci se dověděl nikoli od svých příbuzných, ale až jako student ve Vídni, a o Masarykově matce ještě r. 1920 nevěděl nic. Je však možné, že když se později o oněch pověstech dověděl, nezavřhl je jako nemožné. Předně neměl zdaleka tolik informací jako Masaryk, aby si o věci mohl učinit jakýkoliv úsudek (pokud fáma o pokrevní příbuznosti došla - někdy po roce 1920 - k jeho sluchu, stalo se tak v době časově už tak odlehlé, že vůči okolnostem Masa-

rykova narození byl J. Redlich stejným outsiderem jako kdokoli jiný); a za druhé - pomyslení, že je snad spřízněn s mužem tak vynikajícím a slavným, muselo mu být velice příjemné. Po vzniku ČSR byla prezidentská kancelář zaměstnávána i obtěžována mnoha osobami, které se hlásily jako údajní Masarykovi příbuzní - proč by se byl měl Redlich bránit proti nařčení tak lichotivému, když věru ani nemohl úředně prokázat jeho nepravdivost? Víme, že Redlichova sympatie ke slováckému etniku šla tak daleko, že si už dávno zakládal (ať právem či neprávem) na slovácké krvi, která, jak věřil, kolovala v jeho vlastních žilách; při tomto mentálním rozpoložení musel být přímo okouzlen, dověděl-li se, co se vykládá o jeho vztahu k Masarykovi. - Bud' jak bud', ústní informace, kterou R. J. Hoffmann získal - s časovým odstupem více než stoletým - od paní Redlichové, má v našem kontextu asi takovou pramennou hodnotu jako výrok Jana Masaryka, který prý jednou řekl M. Davenportové, že si o sobě myslí, že má židovskou krev. 119) To jest - má hodnotu naprosto nulovou. Tou měrou, jak roste časová vzdálenost mezi událostí a pamětníkovým komentářem o ní, zmenšuje se historická cena komentáře; což platí dvojnásob, vyplňuje-li ta vzdálenost už několik generací, takže již ani žádní pamětníci nejsou.

Závěr

Kdyby antimasarykovský mýtus byl zůstal omezen na naše země a nebyl (v důsledku Masarykova druhého vstupu do parlamentu) přenesen i do Vídně, bylo by zřejmě zůstalo u vágního šuškáni, operujícího větším počtem „skutečných otců“, od žida Rotschilda, přes bájného „šlechťice Kommüllera“ až po Franze Josefa; v literatuře by dnes figuroval asi na úrovni historiky o dvou Masarykových bratřech drátenících z Herbenovy Knihy vzpomínek. Byl by totiž postrádal záchytný bod v podobě reálné lidské bytosti, kolem níž by se mohl úspěšně rozvíjet. Takovou bytost objevili teprve po roce 1907 vídeňští antisemité v osobě Josefa Redlicha.

Kdyby nebylo došlo ke vzniku Hitlerovy Třetí říše, redlichovská verze by jistě byla zůstala omezena pouze na Vídeň a tam postupně zašla na úbytě; teprve nacistická ideologie se stala tou silou, která pokoutně šeptanému mýtu propůjčila oficiální ochranu a otevřela mu cestu na veřejnost.

Kdyby se k autorství tištěné rozpravy o Masarykově potenciálně židovském otci nebyl přihlásil graduovaný odborník na rakouské a české dějiny, sotva by celá teorie byla vzbudila pozornost vážných autorů historických; zato jednou vzbuzena, šířila se pozornost i důvěra některých historiků ještě na další, podobné tendenci rukopisy, které pak - i přes krajní nevěrohodnost - začaly rozhojňovat pramenný fond světového masarykovského bádání.

Kdyby šest let nacistické a více než čtyřicetiletí komunistické despotie nebylo v Masarykově vlasti potlačovalo vědecké studium jeho života, kdyby nebylo umlčovalo pravdivé informace o něm a naopak záměrně šířilo informace lživé, nebylo by mohlo dojít k právě zmíněnému procesu: Lorenzova teorie o Masarykovi by se

totiž byla vzápětí setkala s kritickou odezvou autorů dostatečně obecných s historickými prameny, aby mohli dokázat její vědeckou neudržitelnost a nepoužitelnost v kontextu odborné práce historické.

A tak celý literární fenomén „záhadý Masarykova původu“ může nám být příkladem, jak nenormální politická situace uplynulého půlstoletí negativně ovlivnila vědecký výzkum a deorientovala autory historických prací. - Jedním příkladem z mnohých.

Poznámky:

- 1) Bohužel mi nezbyvá než odvolat se na tento zdroj svého tvrzení a doufat, že čtenář mému tvrzení uvěří.
- 2) Willy Lorenz, *Monolog über Böhmen*, Wien-München 1964, s. 112-121 = kapitola nazvaná *Die Sternstunde ging vorbei. Wer war Thomas Garrigue Masaryk?* To je však jen přetisk starší časopisecké stati, kterou autor publikoval o sedm let dříve anonymně pod názvem *Wer war Thomas Garrigue Masaryk?* v katolickém týdeníku *Die Furche*, XIII/37 ze dne 14. září 1957. Po zmíněném prvním knižním vydání následovalo již příštího roku poněkud zestrucněné vydání druhé, ve sborníku *Festschrift für Otto von Habsburg zum fünfzigsten Geburtstag*, Wien-München 1965, na s. 109-114, ve stati nadepsané *Wer war Thomas Garrigue Masaryk?*; po pěti letech příslušně modifikované vydání třetí - *Wer war Thomas Garrigue Masaryk?* v periodiku *Sudetenland*, roč. 12, r. 1970, s. 108-113; a po dalších 18 letech konečně ještě vydání čtvrté - v kontextu Lorenzovy knihy *Liebe zu Böhmen*, Wien 1988, s. 177-183 (tj. v závěrečné části kapitoly nadepsané *Wer war Thomas Garrigue Masaryk? Das Rätsel seiner Abstammung*). - W. Lorenz zřejmě vynakládal značné úsilí na propagaci své teorie, jak svědčí i poznámka v díle J. Kalvody, *The Genesis of Czechoslovakia*, New York, 1986 (s. 514, pozn. 28), že kromě jejího otisku a jejích knižních přetisků dal Kalvodovi přeciť navíc ještě její nezkrácený rukopis. Tajemství Masarykova původu tudíž bylo odhalováno před zraky německy čtoucí veřejnosti po dvě generace (1957-1988) neméně než pětkrát v podobě tištěné, nemluvě o obsáhlejší podobě rukopisné, kterou autor nabízel zájemcům ještě nádvakem.
- 3) Srov. Thomas D. Marzik, *Masaryk's National Background*, in: *The Czech renaissance of the nineteenth century, Essays presented to Otakar Odložilík in honour of his seventieth birthday* (ed. P. Brook and G. Skilling), Toronto, 1970 (pp. 239-253), s. 242; Zbyněk Zeman, *The Masaryks*, London, 1976, s. 16-17; Josef Kalvoda, *The Genesis of Czechoslovakia*, New York, 1986, s. 17; Roland J. Hoffmann, *T. G. Masaryk und die tschechische Frage*, I, München 1988, s. 36-37.
- 4) Tuto informaci reprodukuji z obálky jeho (výše citované) knihy *Liebe zu Böhmen*.

- 5) *Monolog über Böhmen*, s. 121-142 = kapitola nadepsaná *Ein Apostel der Humanität. Thomas Garrigue Masaryk und der Katholicismus*. Obsah této kapitoly naznačují v následujících řádcích. Ke zjednáni náležitě představy je však nutno číst přímo Lorenzův text.
- 6) Ovšem s výjimkou jisté části české emigrace a anglosaského světa, kde, jak autor připouští, je jeho jméno ještě čteno.
- 7) Zde shrnuji pouze hlavní teze; autorovu argumentaci kriticky přezkoumám níže v jiné souvislosti.
- 8) Ladislav Hosák. *O předcích presidenta Osvoboditele T. G. Masaryka*, Brno 1946. Některé omyly této genealogické studie opravil pak Vojtěch Janoušek, *Předkové T. G. Masaryka v Prostějově*, in: *Ročenka Národopisného a průmyslového muzea Prostějova a Hanič*, roč. 18, Prostějov 1948, s. 20-25. - Starší genealogický pokus Josefa Pilnáčka (*Rodokmen a vývod T. G. Masaryka*, Brno 1927) je tímto autory antikvován.
- 9) Hosák (l. c., 15) ví jen o úmrtí tří dcer (v letech 1818-1825); jeho údaje musíme doplnit podle matricy zemřelých ř.-k. fary v Hustopečích (srov. i násl.pozn.), sv. IX, s. 104; dne 13. 12. 1831 zemřel ještě pětiletý syn František.
- 10) Dosavadní literatura (včetně Hosáka) uvádí nesprávné jméno „Ross“ a předpokládá, že Veronika přesídlila ke svému manželovi do Waltersdorfu. Prameny však obsahují nesporný tvar *Kos* (s variantami Koss, Goss), tedy jméno slovenské. Moravský zemský archiv v Brně (dále jen: MZA), sbírka matric, ř.-k.fara Hustopeče, matrika oddaných, sv. X, s. 14. Tento strýc sehrál jistou roli v dětství a mládí Masarykově: v domácnosti Kosově bydlel Tomáš Masaryk v letech svých studií na hustopečské reálce (1862-1864), na strýci pozoroval, jak se ze Slováka stává Němec - srov. Karel Čapek, *Hovory s T. G. Masarykem* (7. vyd.), Praha 1969, s. 24.
- 11) MZA, sb.matric, ř.-k.fara Hustopeče, matr.narož., sv. XII, s. 105; táž fara, matr.zemř., sv. X, s. 22 (dítě zemřelo v č.p. 54 v Hustopečích). - Tato epizoda Tereziina života je v literatuře dosud zcela neznámá.
- 12) Jedním (ne-li jediným) jejím vídeňským zaměstnavatelem byl jistý pan Malý („Herr von Mahly“), známý majitele zámečnické dílny, kam rodiče dali do učení čtrnáctiletého Tomáše Masaryka v r. 1864.
- 13) [An:] *Masarykovo mládí*, in: *Slovenský kraj* (Hodonín), roč. 1, č. 26 ze 7. 6. 1919: „Otec Masarykův byl uherský Slovák, matka Terezie, rozená Kropáčková, pocházela z Hustopeč a byla vychována německy. Ale kmen jejího rodu byl český, hanácký. Jako dívka sloužila v hodonském zámečku a zde se s Josefem Masarykem seznámili.“ Třebaže autor není podepsán, jeho údaje, vycházející ze vzpomínek místních pamětníků, jsou velmi spolehlivé, jak lze ověřit na několika příkladech. - Masaryk sám sdělil stejnou informaci (o seznámení svých rodičů) Ludwigovi (Emil Ludwig, *Duch a čin*, 1935, s. 13): „Byl jednou jeden kočí a jedna kuchařka, ti sloužili na jednom panství mocného císaře a vzali se, když jim to vrchnost dovolila...“ (Tato Ludwigova kniha vznikala, stejně jako Čapkovy *Hovory*, v součinnosti s Masarykem a každý údaj tohoto druhu je zde Masarykem autorizován.)
- 14) „Otec naučil sa dost dobre po nemecky, a sice na ‚vexlu‘, potom

- slúziac na cisárskych majetkoch...“: T. G. Masaryk, *Slovenské vzpomínky*, ed. Jaromír Doležal, *Masarykova cesta životem, II*, Brno 1921, s. 19. - Takové posílání dětí „na vexl“, aby si osvoily cizí jazyk, bylo tehdy v Masarykově rodném kraji běžné (sám vzpomíná - v Čapkových *Hovorech* - zase na jednoho německého chlapce poslaného „na vexl“ do Čejkovic). - Úřední výpis údajů o Masárikově službě na císařském velkostatků, vyhotovený v souvislosti s jeho odchodem z císařských služeb, podepsaný správcem hodonského statku a datovaný dnem 10. 10. 1867: MZA, fond Velkostatek (Vs) Hodonín, sign. 1146 (kart. 410). Odtud čerpám následující data o jeho působitích. - V téměř fondu (kart. 31, sign. 36) existuje ještě fascikl s názvem „penze a provize úředníků, služebníků, vdov a sirotků“ z let 1792-1827; materiál v tomto fasciklu však není kompletní: není zde nic k osobě Josefa Masárika ani Terezie Kropáčkové (ovšem pokud jde o Terezi, její spis možná nikdy neexistoval - pokud totiž v dotyčné úřednickové domácnosti sloužila soukromě a tudíž nepobírala mzdu z vídeňského ředitelství tohoto velkostatku).
- 15) Že „svou kariéru začal jako zahrádnický pomocník“, říká o svém otci Masaryk sám: Ludwig, *Duch a čin*, 115. Ve shora citovaném úředním dokumentu je jeho služební funkce označena jako „Schweizererknecht“ (od 15. 2. t. r., tj. od jeho návratu z Leibenu do Hodonína, jako „Pferdknecht“).
- 16) Odkazy na příslušné matricy budu publikovat jinde, v kontextu Masarykova životopisu; zde nejsou tak důležité, abych jimi zatěžoval poznámkový aparát.
- 17) „Die Verständigung zwischen beiden Neuvermählten muss zumindest anfangs sehr schwierig gewesen sein, denn die Mutter... dürfte ausser ihrem Deutsch höchstens einige Worte Slowakisch verstanden, und ihr Mann ausser Slowakisch kaum die deutsche Sprache beherrscht haben.“ Lorenz, *Monolog*, 115. - Víme, že Čech (Moravan) a Slovák si vzájemně bez potíží rozumějí; zjednodušíme tedy terminologii a místo slovenštiny (resp. slováckého dialektu) dosadíme zde prostě češtinu.
- 18) Masaryk, *Slovenské vzpomínky* - srov. komentář v pozn. č. 14. Podle formulace lze předpokládat, že rodiče svěřili svého syna Josefa Masárika výměnou na nějaký čas do německy mluvící rodiny ještě předtím, než byl (v r. 1843) přijat na hodonský statek.
- 19) *Ibid.*: „...rodina z matčiné strany pravěla dobře po ‚moravsky‘, a sice proto, lebo rodičia mojej matky prišli z Hanej...“. Podobně v rozmluvách s Ludwigem (*Duch a čin*, 105): „...má matka mluvila německy, ovšem také česky, byla z rodičů hanáckých.“ (Tento údaj je tím významnější, že je v rozporu s genealogickou prací Pilnáčkovou z r. 1927, podle níž Kropáčkovi přišli do Hustopeč z Králova Pole u Brna a v Hustopečích byli před Tereziiným narozením usazení - a tudíž i poněmčeni - už ve třetí generaci; správnost údajů, který Masaryk zřejmě znal přímo od své matky, byla genealogicky potvrzena teprve v r. 1946 Hosákem a 1948 Janouškem.)
- 20) „Aus den Gesprächen des alten Präsidenten über seine Jugend geht auch noch hervor, dass neben dem sozialen Altersunterschied auch

- z r. 1883); 3) Ruth Crawford Mitchell, *Alice Garrigue Masaryk 1879-1966*, Pittsburgh, 1980, s. 45 (fotografie Alice Masarykové z r. 1904).
- 26) Jedním z raných dokladů této vlastnosti jsou vzpomínky Mořice Donného, na něž se zde odvolávám i v jiných souvislostech. Donně byl vrs-
tevníkem a soudruhem čirákletého kovárského učně Tomáše Masaryka. Protože byl sirotek, Tomáš ho zval k sobě domů na oběd, přinášel mu od své matky pečivo a jiné věci na přilepšenou a vůbec se snažil, spolu s matkou, ulehčit mu tíži jeho siroby.
- 27) Citované zde Masarykovy výroky o jeho rodičích jsou vesměs z Čap-
kových *Hovorů s TG.M.*
- 28) Srov. Čapek, *Hovory*, 22; Leopold Nopp, *Krajem Masarykova mládí*, in: *Slovácko*, XIV/1920, č. 25 ze 7. 3., s. 4.
- 29) Nopp, *Krajem*, 4 (=vyprávění Jana Konečného - adresáta zmíněného výprasku). Jiný pamětník, Mořic Donně, který poznal celou rodinu Masarykových o něco později v Ceji, vzpomíná na Masarykova otce „jako na muže přísného a spravedlivého“ (ibidem).
- 30) Ibid. (vzpomínka M. Donně); viz také Jaromír Doležal, *Kamarád z kovár-
ny*, in: *Dělnické listy* (Videaň), roč. XXX, č. 54 ze 6. 3. 1920, s. 2-3.
- 31) *Masarykovo mládí*, in: *Slovenský kraj*, I, č. 26 ze 7. 6. 1919.
- 32) Spis o vyšetřování J. Masárika = zmíněný již fascikl v MZA, fond Vs
Hodonín, sign. 1146. Na tento příběh vzpomíná i M. Donně ve shora
cit. stati J. Doležal, *Kamarád z kovárny*, 3. - Byl to skutek pošestilý, ale
pochopitelný; nevolník (jímž se Masárik narodil a de facto dosud
zůstával) se vzbouřil proti nenáviděnému panstvu a vzal spravedlnost
do vlastních rukou. Že se k tomu spojil i mocí, v níž rakouští i čeští
vlastníci viděli nepříteli, nesmí nás mylit. Viděl v panstvu prostě utis-
kovatele, nic víc. - Ostatně nezapomínejme, že v téže době např. staros-
ta města Brna, velkoněmecký nacionalista dr. Karl Giskra vítal Prusy
slavnostním přáním, aby jejich okupace Moravy zůstala už trvalá.
(Giskra ovšem, přes tento velezářdný čin, se vzápětí nato vyšvihl na
ministrské křeslo ve vídeňském kabinetu.) Jestliže ani prohlmany
brněnský advokát v této chvíli neodhadl správně budoucí politický
vývoj, tím méně v tom lze vidět intelektuální slabost u nevzdělaného
panského služebníka.
- 33) „Masárik byl ... dobrý hospodář, jak jsem slychal od Duffka“ [Masárik
kova zaměstnavatele v Kloboukách]: Havelka, T. G. M. v *Kloboukách*.
- 34) Jaroslav Dobrovolský, *Památky na pana presidenta v Hodoníně*, in *Lidové
noviny*, 1930, č. 271; Bareš, *Masarykův Hodonín*, 6.
- 35) Archiv T. G. Masaryka, dopis Josefa Masárika ze 16. [května 1873].
- 36) Masaryk, *Curriculum vitae* (ed. Doležal, *Masarykova cesta životem II*, 9);
Muzeum A. V. Šembery ve Vysokém Mýtě, soubor Masarykových
dopisů Zdence Šemberové, listy č. 26a, 82.
- 37) Archiv T. G. Masaryka, osobní fond Charlotty Masarykové, Charlottin
zápisník „To our Alice“, záznam z 9. 1880: „Grandpapa often
brings you on his foot. You place both feet on one of his and he takes
your hands. You stand nicely as he sways you up and down and it is
sometime before you loose your foothold.“
- 38) A. Masaryková, *Dětství a mládí*, 29.

noch ein grosser Unterschied in der Intelligenz der beiden Ehepartner
bestand,“ tvrdí Lorenz (*Monolog*, 115) a na doklad uvádí otcův nedo-
statek školního vzdělání, přičemž ignoruje, co Masaryk právě na jim
citovaném místě Čapkových *Hovorů* říká o otcově přirozené inteligenci
(„nadany, ale prostý“ ... „přírodu znal, pozoroval a dobře pozoroval ...
měl takový zvláštní smysl pro jednotliviny přírody a života...“): i zde
vidíme, jak Lorenz už k heuristice přistupuje tendencí.

- 21) Lorenz (*Monolog*, 114-115) to nazývá „die soziale Kluf“, která je prý
dělíla: „Denn der neue Ehemann ist ... nur ein ‚Rosswärter‘, also ein
einfacher Knecht, während seine Frau als ‚Herrschaftsköchin‘ sozial
hoch über ihm steht.“
- 22) Ve sborníku T. G. Masarykovi k šedesátým narozeninám (2. vyd. = *Masary-
kův sborník IV*, Praha 1930), s. 325. - Všetečka se ke svým vzpomínkám
vrátil ještě jednou a formuloval je takto: „Měl otcem bodrého a pravé-
ho Slovák a matkou jemnou, skromnou ženu; v Tomáši se síly tyto
dva rysy povahy tak, že vydaly plod oběma směry dokonalejší ...
Tomáš vynikal nad oba [své bratry] tak, jako by se síly duševní i těles-
né obou rodičů v něm přímo vyhýřily.“ *Pamětník ke dni 28. října 1925*.
*K odhalení pamětní desky p. presidenta T. G. Masaryka na německém gymná-
siu v Brně*, Brno 1925, s. 6.
- 23) Dvě výslovná svědectví místních pamětníků: 1) hodonínský občan
Odehnal (nar. 1846): otec byl vyšší, statné postavy, matka menší, silná,
usměvavá žena (zaznamenal František Bareš, *Masarykův Hodonín*, in:
XXXVI. *výroční zpráva státní reálky v Hodoníně za škol. rok 1929/30*, s. 6);
2) kloboucký občan K. Štefan (nar. někdy 1859-60): otec byl statný muž
mědné pleti, černých kučeravých vlasů (z rukopisu posmrtné publi-
koval Karel Štefan, *Masárikovi v Kloboukách*, in: *Malovaný kraj*, III/1948,
s. 59). Podobizny obou rodičů existují jen z jejich staří (byly mnohokrát
reprodukovány): Tereziina fotografie (známý Schwaigrův portrét byl
pořízen podle ní až po Tereziině smrti - tudíž nemá dokumentární
hodnotu: srov. Alice G. Masaryková, *Dětství a mládí*, Pittsburgh, 1960,
s. 46) a podobizna Josefa Masárika od H. Schwaigra. - Když Masaryk
jako prezident na své cestě Moravou 18. 6. 1924 navštívil i Kopčany,
byl tu očekáván početným přibuzenstvem ze strany otcovy. Zpravodaj
Lidových novin o tom píše: „Všechny ženy mají rázovitě tváře čistého
masarykovského typu.“ (*Prezident mezi svými*, Praha 1924, s. 27).
- 24) Na počátku sedmdesátých let (ještě za života Martinova) se prý otec
chlubilval: „Já mám tři statných synů.“ Emanuel Havelka, T. G. *Masa-
ryk v Kloboukách*, in: *Masarykovou stopou*, III/1949, s. 18-20. Nejmladší
syn Ludvík byl prý „vysoké, ramenaté postavy, havraních vlnitých
vlasů, příjemné tváře, zkrátka hezký muž“ (K. Štefan, l. c.). Ludvíkův
portrét reprodukuje Zd. Nejedlý v knize T. G. *Masaryk*, IV, Praha 1937,
za s. 168 (zde je patrné, že Ludvík měl i v pokročilejším věku hustou
křtici, na rozdíl od otce i bratra Tomáše, jímž v mužném věku vlasy
progresivně řídly).
- 25) Z publikovaných portrétů se ke srovnání nabízejí tyto: 1) Zd. Nejedlý,
T. G. *Masaryk*, I/1, Praha 1930, za s. 80 (Schwaigrův portrét Josefa
Masárika); 2) *ibid.*, III, Praha 1935, před s. 1 (fotografie T. G. Masaryka

39) *Ibid.*, 27, 46.

40) „Dědeček se svým obrazem nebyl docela spokojen, ale Schwaiger to nezměnil,“ píše A. Masaryková (*Děství a mládí*, 46). Josef Jaroslav Filip (*S Masarykovými*, Praha 1947, s. 53), vzpomíná, jak mu tuto věc komentoval Herbert Masaryk: „Pro tehle obrázek se dědeček moc zlobil. Povědal: ‚To říkáte, že ten Schwaiger je dobrý malíř? Jakýpak je to malíř, když maluje takové červené nosy? Že se nestydí!‘. – Že šlo o Schwaigrovu odplatu za Masárikovo škádlení, je pouze můj dohad, který však mohu opřít o analogii z pozdější doby. Prázdniny 1899 trávil Masarykovi společně se Schwaigrem v Bystřici pod Hostýnem a Schwaiger, přítel tamního barona Laudona a celého zámeckého ovzduší, vycífoval Masarykovu antipatii vůči aristokratům; o těchto prázdninách namaloval známý Masarykův portrét, vlastně karikaturu (představující profil asketického škarohlída s tenkým krkem): Alice Masaryková, (*Děství a mládí*, 49-50) v tom vidí rovněž Schwaigrovu žertovnou reakci na Masarykův přísný pohled na aristokracii (ostatně Schwaiger, jak sama uvádí, se za svůj zlomyslný kousek vzápětí Masarykovi omluvil).

41) Charakteristický je jeho list příteli Procházkovi (faksimile reprodukuje Nejedlý, T. G. Masaryk, II, Praha 1932, za s. 36): Věřte, že mě polily slzy, když jsem to [Proházkův dopis] četl, a sotva jsem se zdržel pláče, když jsem si vzpomněl, že jsme spolu přece jen často hovořili o velkých věcech ... Z Prahy nedostávám žádné zprávy; jenom koluje pověst v Hustopeči, že se Ludvík ženil, ale od něho já se nedozvím ničeho. Víte, pane Proháčka, že on jestli cokoliv dělal, všechno beze mne a bez vši porady. Dosti je mi líto, ale co dělat... [reprodukuji volně ze slovensko-slováckého dialektu, neboť zde běží pouze o smysl sdělení].

42) P. Bogatyrev, *Masarykov otec*, in: *Sborník Matice slovenskej*, 1937, s. 458-468.

43) Viz Bogatyrev, l. c., stati „Veru jůži!“ (prostota a přísobivost vykreslení celé atmosféry!), Hadramár (viz např., jak se obviněný syn hájí, že neprovedl vůbec nic - „...len že som s tatkovým kožuchem uderil trikrát do zemi; nuž to je len ten prestupek - že tatka ho mel obliečený.“) a anekdota o králi, který slíbil svou dceru tomu, kdo poví něco, „co nemůže být“ (pointa: na krále nezabrala sebevětší nehoráznost - až teprve zvěst, že králův otec v nebi kydal hnutí).

44) Roda Wieser, *Grundriss der Graphologie*, München 1973. Jde o pojem v odborné literatuře značně diskutovaný a v jistém ohledu sporný. Jsou však případy, kde jeho platnost je mimo diskusi. K těm patří právě rukopis Masárikův.

45) Filipi, *S Masarykovými*, 54.

46) T. G. Masaryk, *Hráči*, in: *Literární noviny*, roč. IV, č. 35 ze 2. 9. 1993, s. 5.

47) Ludwíg, *Duch a čin*, 236.

48) „Maje zříditi zahrádku, nehnu ani rukou, ačkoliv svou kariéru začal jako zahradnický pomocník, najal si dělníka, seděl a komandoval. To jsou následky služby, která se dělá bez radosti, čistě mechanicky.“ Ludwíg, *Duch a čin*, 115.

49) *Ibid.*, 53.

50) Tuto anekdotu zaznamenává (podle vyprávění T. G. Masaryka) Jaroslav Císarš (*Náš prezident*, II, in: *Lidové noviny*, r. 1920, č. 123 z 9. 3.) a Masaryk sám ji cituje (mírně upravenu) ve známém projevu otištěném v *Cestě demokracie*, I-1918/20, Praha 1929, na s. 387.

51) Že Masaryk napsal tento, dnes nezvěstný beletristický soubor, dosvědčuje Jan Herben (*Skizzář k Masarykovu životopisu*, Praha 1930, s. 66).

52) Přestože se tento soubor nedochoval, známe aspoň tři jeho články:

1) *Náš pan Fíř* (ed. J. Doležal, in: *Masarykova cesta životem*, II, 36-39);

2) *Hráči* (ed. Stanislav Polák, in: *Literární noviny* - stroj. shora pozn. 46);

3) *List prof. T. G. Masaryka*, in: *Novina*, I/1908, s. 203-205 (zde mám na mysli pouze odstavec na s. 204, obsahující vzpomínku na řeznického chasníka z Peší: toto anekdotické vyprávění má, přes svou stručnost, všechny charakteristické znaky ostatních „čejkovických“ obrázků autorových).

53) Např. Št. Kréméry, T. G. Masaryk a Slováci, in: *Slovenské pohľady*, XLVI/1930, s. 175-186; Miloslav Trapl, *Morava v životě a díle T. G. Masaryka*, in: *Časopis Matice moravské*, 62/1938, sešit 1, s. 1-89 (stovná s povahou otcovou viz zde na s. 7-10); Emanuel Havelka, T. G. Masaryk, *konkrétní Slováck filosof*, in: *Masarykovou stopou*, II/1948, s. 101-103.

54) „Či rodinným, či rodovým původom som Slovák. ... nmyslím, že som po krvi čistý Slovák“, 19. „Po meči, po mně, mají děti krev slovenskou, seľskou... jsem víc než napůl Slovák...“: Čapek, *Hovory*, 64, 89.

55) „Býval jsem rozpustilý mladík, víte, vesnice, a jistá seľskost mně zůstala, také jakási nonšalance ve formě, vždycky přírodní člověk. ...Jsem člověk docela objektivistický. ... Primitiv se ztrácí ve vnějším světě, málo přemýšlí o sobě. Něco z toho mám já. Ani já nejsem člověk městský. ... Žil jsem v předstávách zemědělství; později řemesla. Zůstal jsem vesničanem.“ Ludwíg, *Duch a čin*, 82, 85, 329.

56) Uvažme: Otec býval celé dny v práci mimo dům, a když se vrátil, odpočíval a chtěl mít klid - výchově děti od jejich nejranějšího věku se doma věnovala pouze matka, která, jak víme, v mládí lépe uměla německy než česky. A přece: „...jsem Čechem duší tělem,“ píše Masaryk v lednu 1877, „a nebude doba, v které bych zapomněl na řeč, kterou jsem od mládí za mateřskou měl.“: Miloslav Hýsek, *Masarykovy dopisy Leandru Čechovi*, in: *Listy filologické*, 56/1929, s. 142-143; „Nemohu vám ani říci, jak mi je, že mateřský svůj jazyk neslyším, zdá se mi někdy, že jsem mezi skutečnými ‚němci‘...“: Masaryk (z Lipska) Zdeněk Šemberové 14.2.1877: Muzeum A. V. Šembery, list č. 60; „Ty nejjemnější pocity, vlastní vzpomínky děcka, které nikdy se nevytrácejí z myšl, upomínky nejkrásnější vždycky vyžadují bezprostředního spojení s tou řečí, kterou jsme od maličkosti slyšeli. ... Řeč mateřská vůbec každému je nejmilejší ze všech řečí: upomínky na šťastné blaho dětství a znalost její nejlepší činí ji sđostatek drahou.“: T. G. Masaryk, *Praktická filosofie na základě sociologie* (litografované skriptum), Praha, b. r., s. 317, 409; „Já jsem byl vlastně Slovačiskem od malicka; můj otec byl Slovák z Kopčan, mluvil slovensky do smrti, i já jsem mluvil spis

slovensky - nějakého rozdílů mezi Slováků uherskými a moravskými, mezi kterými jsem jako dítě rostl, nebyl jsem si vědom": Čapek, *Hovory*, 102; „Já jsem vždycky myslím a podnes myslím slovácky, hodonským dialektem; spisovnou češtinu jsem poznal z neriťovských a talkových knížek...“; Karel Čapek, *Čtení o Masarykovi*, Praha 1969, s. 52; „...moravská slovenština byla mým jazykem rodinným a obcováním, a nedělo mně obtíží své mluvení naladit na slovenské moll nebo české (školské) dur.“; T. G. Masaryk, *Můj poměr k literatuře*, Praha 1994, s. 52.

57) Čapek, *Hovory*, 51.

58) Bogatyrev, I. c. (cituje svědectví J. Remundy).

59) „... byla vychováním Němka. Rodem ne, neboť otec její přistěhoval se do Hustopeč z Hané a byl plnokrevný Hanák.“; Jan Herben, T. G. Masaryk, *nástin životopisný*, Praha 1910, s. 6 (autor pouze reprodukuje informace vyslechnuté přímo od Masaryka, který je ovšem znal přímo od své matky); „...kmen jejího rodu byl český, hanácký“; *Masarykovo mládí*, in: *Slovenský kraj*, 1919, „Byla Hanačka rodem, ale vyrostla mezi Němci v Hustopečích; a tož jí čeština dělala ze začátku potíže.“; Čapek, *Hovory*, 10; „... mluvila německy, ovšem také česky, byla z rodině hanáckých. Protože se narodila v převážně německém městě, chodila do německé školy.“; Ludwig, *Duch a čín*, 105-106. - Srov. také shora pozn. 19: Pílnáček svou chybnou genealogickou studii (1927) vnesl do této věci zmatek; teprve Hosák (1946) a Janoušek (1948) objevil v pramenech, že Tereziin otec přišel do Hustopečí z Prostějova, kde jeho předkové jsou po několik generací doloženi jako český mluvící měšťané (v cechovních knihách jsou také uváděni střídavě „Kropáč“ a „Kropáč“); podle Hosáka pak i Kropáčkova hustopečská nevěsta Kateřina Ruprichtová (Ruprechtová) přes své německé jméno pocházela z českého rodu.

60) Jistě nemusím připomínat, že německá obcovací řeč ani německé školní vzdělání v té době u nás samy o sobě nevypovídají ještě nic o národnosti: Hosák (l.c.) správně upozorňuje, že německy se mluvilo i v rodině Palackého; připojil bych ještě Bedřicha Smetanu, který se teprve jako dospělý muž začal zdokonalovat ve spisovně češtině. - A je to právě pouze matčina obcovací řeč, kterou Masaryk miní, když označuje je matku za „Němku“: „Die Mutter ist eine Deutsche“ (*Curriculum*, 1875), „matka je - byla vlastně - Němkyň“ (dopis L. Čechovi, leden 1877), „v mladosti lépe vedela hovořit německy ako česky“ („*Slovenské vzpomínky*“, 1917). Lze-li tu Masarykovi něco vytknout, pak jen určitou terminologickou nepřesnost (pro něho ostatně vůbec charakteristickou), rozhodně nikoli původní příznání a pozdější zapírání skutečné národnosti matčiny (jak to činí W. Lorenz - a vlastně i R. J. Hoffmann - viz dále pozn. č. 115).

61) Bogatyrev, I. c., 462-464.

62) Hosák, I. c., 16.

63) V tomto ohledu je poučná úvaha o zvláštním charakteru moravského němečtvi, kterou Masaryk (anonymně) uveřejnil - pod názvem *Morravsko, Morravičko mlít!* - v *Čase*, roč. II, č. 2 z 5. 1. 1888 na s. 17-23: „Jak

v Prostějově ... mohli zvítěziti Němci, kterých v městě vlastně není, to jest naprosto nepochopitelně každému, kdo nezná moravská města, tuto kuriositu mezi všemi městy na světě. ... Na ten čas lid moravský je ryzejší a zachovalější, jest však zas o tolik vůči českému lidu zde v království neprobudilejší a netečnější. ... Jest však rozdíl značný mezi Němci tlačícími na severu a na jihu. Němci jižní ... nejsou agresivní. ... V městech dokonce daly by se brzy v život uvéstí velmi slušné minority české, ne-li brzo i majority. Tak zajisté město Hustopeč bezmála by bylo padlo do našich rukou, kdyby naši vůdcové jen trochu byli podporovali činnost jednoho dvou privatních vůdců. ... Moravané, ač všechna skoro jejich města jsou poněmčilá, i v těchto městech zůstali národně ryzími; mnohý „Němec“ např. v Hodoníně aj. de facto etnický a jazykově lepším je Slovanem nežli mnohý pro vlasti horující pisálek český. ...“ - Takto znal Masaryk z vlastní zkušenosti národnostní mentalitu v těch městech, odkud pocházel jeho rod z matčiny strany. Odtud pochopíme, jak vágní a naprosto ne nacionální obsah vkládal on sám do konstatování, že jeho matka je (či byla) Němka.

64) Bogatyrev, I. c., 464-465, 448. „J. Remunda mi s nadšením rozprávěl, ako s J. Masarykem náročky cestovali z Hustopeč do Brna, aby sa zúčastnili na prednáške T. G. Masaryka. ... J. Masáňk v nedorozumeení sa spytoval svojho hustopečského spoločníka, prečo je volok Tomášových náhľadov toľko rvačky a nevole.“ Ludwig (*Duch a čín*, 64) zaznamenal, jak Masarykův otec stejně nechápavě reagoval na hilsneriádu.

65) Jan Herben, *Knihla vzpomínek*, Praha 1936, s. 307-308.

66) *Šaldův zápisník*, V/1932-33, s. 368.

67) Jan Herben, T. G. *Masaryk* (4.vyd.), Praha 1938, s. 78

68) Pro představu o úrovni tohoto humoru citujme z listu *Šípy* aspoň čtyři charakteristické vtipy: „Z *notých hebrejských melodií*. Macesryku, náš prorok / že prý od Nového Roku / nebudeš přednášet dál / jako by ses koho bál? / ...“ (XII. č. 51, z 2. 12. 1899, s. 3); „*Odborný znalec samovražď a vražd*, výtečný humanista, „nynější Hus“, „Havlíček“ a „český bratr“, který hájí žida Hilsnera, ... slovnitý „nadčlověk“ a grandvédtec Tomáš Polidík Macesryk...“ (XIII. č. 5 z 13. 1. 1900, s. 2); „Když mají mít Čechové, Němci i Poláci svého ministra-krajana v novém ministeriu, navrhuje zcela dle práva a spravedlnosti, aby Židé dostali podobného důvěrníka. Byl by jim ovšem nezapomenutelný *Tomáš Vládyml Mnušryk*...“ (XIII. č. 6, z 20. 1. 1900, insertní příloha, s. 1); „*Abrahamovi*. Vítěčník pan Macesryk v tyto dny slavil svoje 50. narozeniny ... je dnes ze svých Abrahamovin už profo tak šťasten, že viděl Abrahama - praotce svých miláčků a svěřenců...“ (XIII. č. 13 z 10. 3. 1900, s. 3).

69) Srov. *Zrcadlo katechetům*, Praha 1906, s. 10-11; Jan Herben, *Skizzy k Masarykovu životopisu*, Praha 1930, s. 73-80; Jaromír Doležal, *Masaryk-Masariček*, in: *Masarykovo sborník*, I/1924-25, s. 317-320. Ve věci samé šlo o malichernost: v r. 1850 do hodonínské matricy narozených bylo jméno zapsáno podle místního zvyku po moravsku (tj. s měkkým ř), ale protože otec i syn trvali na původní, tj. slovenské výslovnosti,

Tomáš Masaryk, už jako student v Brně, vyzván třídním profesorem, aby uvedl do pořádku svoje jméno v úředních písemnostech (do třídních katalogů se opisoval stále tvar „Masarič“), vypravil se r. 1868 na farní úřad v Hodoníně, vysvětlil tamnímu faráři, oč jde, a dal si vystavit rodný a křestní list se správným tvarem „Masaryk“ (s ypsilonem kvůli české ortografii), čímž dosavadní nejasnosti provždy ukončil. Původní zápis v matrice - s chybným tvarem „Masarič“ (resp. „Massarič“) - ovšem zůstal nezměněn a po letech tudíž mohl kdykoli posloužit zlomyslným interpretům.

70) V dopisu Juliu Grégrovi ze dne 26. 5. 1900: *Korespondencia Svetozára Hurbana Vajanského, II, vyber listov z rokov 1890-1916*, Bratislava 1972, s. 164-167 (= list 145; citát je ze s. 167).

71) Srov. Ludwig, *Duch a čin*, 28.

72) Alexandr Batěk, *Masarykova pravdivost*, Praha 1920, s. 94; Ludwig, *Duch a čin*, 94.

73) Jan Rys, *Hilsneriáda a TGM*, 2. vydání, Praha 1939, s. 231.

74) *Intelligence a náboženství*, Praha 1907, s. 146-147. - Text, který následuje, totiž existenci zajištění Masarykovo v době jeho brněnských studií (1865-1869), je dokumentován mimořádně podrobně a přesně: Masaryk, *Curriculum*, 14-15; Čapek, *Hovory*, 33; Josef Nožička, *Ze života otce presidenta Osvoboditele*, in: *Masarykovou stopou, I* (1947, s. 20-21; V. M. Bažant, *Ze života Masarykova*, in: *Neděle- příloha týdeníku „Palacký“*, r. 1910, č. 13-16 ze 7. 3. s. 98; Jaromír Dolečal, *Masaryk osmnáctiletý*, Praha 1931, s. 32-33.

75) Souhrnně o celé kampani viz Stanislav Jandík, *Masaryk na Valašsku*, Praha 1936. Viz tam např. za s. 128 faksimile předvolebního letáku s názvem „Hříchy prof. Masaryka“ (těch hříchů je deset, s rezultátem: „Rádný katolík Masaryka voliti nemůže, poněvadž Masaryk je kandidátem židů, nevěrců a odpadlíků rázu Judova.“ - Charakteristická vzpomínka je otištěna v časopise *Slovenský kraj* (Hodonín), roč. I, č. 26 ze 7. 6. 1919, v rubrice *K smíchu i k pláči*: „Dokumenty z voleb Masarykových r. 1907. Tehdy klerikálové, hlavní kněží, zrovna šleli. Ve zpožděných dávaných ženám povely, aby odpíraly mužům všechno, dokud nenapíší na lístek Povondru... Dva dni byla vystavena pro pana Povondru nejsvětější svátost. Z náboženských hodin ve školách posílány po dětech letáky. Atd. - Ve štramberském kostele po kázání obrátil se kněz k oltáři, padl na kolena a za ním všichni shromáždění, sepijal ruce a pravil: ‚Ve jménu Krista Ježíše vás zapřísahám, draží v Kristu, volte vy, co jste ze Štramberka, jenom Povondru, a vy ze Závěšic hraběte Deymal!‘“

76) *Stenografische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrates im Jahre 1907, XVIII. Session, IV. Band*, 21. bis 41. Sitzung (S. 1851 bis 3054), Wien 1908, strana 2880 (celá Masarykova řeč je zde otištěna na s. 2872-2881).

77) Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond T. G. Masaryk, list z 5. 4. 1896.

78) Josef Redlich, *Moje vzpomínky na Masaryka*, in: *Tribuna*, roč. II, č. 58 ze 7. 3. 1920, s. 4-5.

79) *Das politische Tagebuch Josef Redlichs, I. Band, 1908-1914*, bearbeitet von Fritz Fellner, Graz-Köln 1953, s. XII-XIII.

80) *Ibid.*: v r. 1902 si prý zapsal do deníku, že v něm „unverkennbar das Herz für das Slawische schlägt“.

81) *Sten. Prot.* - svazek cit. shora v pozn. 76, s. 2977, 3043-3047.

82) Herben, T. G. *Masaryk* (1938), 111.

83) Cituji podle brožury *Intelligence a náboženství*, 178.

84) *Im.* (= Ladislav Matoušek), *TGM - K otázkce jeho původu*, Chicago, 1957, (reprint: 1984), s. 11.

85) Viz Redlichovu podobiznu před textem edice *Das politische Tagebuch J. Redlichs, I.*

86) Jiří Zhor, *Strach z Masaryka*, in: *Svobodné slovo*, 7. 3. 1946. „Koch, immer dieser Koch,“ zlobil prý se inspektor. „Na českých školách visí všude Koch, protože se podobá Masarykovi.“ Ředitel školy pak ze strachu Kochovu fotografii odstranil.

87) Zb. Zeman, *The Masaryks*, 17 („...presumably Masaryk's half-brother“); J. Kalvoda, *The Genesis*, 17.

88) W. Lorenz, *Monolog*, 117 (a další stati téhož autora); R. J. Hoffmann, T. G. *Masaryk*, 37 (pozn. pod čarou).

89) W. Lorenz, *Monolog*, 117: „Nathan R. ... besass drei Söhne: ... [mj.] Ignaz ... Der Sohn Ignaz R.'s, ... Carl R., ... gründete ... eine Zuckerfabrik, welche Tatsache auch zu der Entstehung des Gerüchtes beitrug, dass Masaryk Sohn eines reichen Zuckerfabrikanten sei.“ V tom případě tedy Masaryk byl *pravukem* Natana Redlicha, kdežto dr. Josef Redlich (syn Natanova syna Aloise) byl *Natanovým vnukem*.

90) Lorenz, *Monolog*, 118; *Im.*, TGM, 12-13.

91) Čapek, *Čtení o TGM*, 61.

92) Svědomitě zaregistrovaly dokonce i „židovský“ původ Charlotty Garrigueové: „Mluvílo se o tom, že Masaryk se bohatě oženil, vzav si za ženu dceru amerického židovského obchodníka, ale těmto pověstem o velikém věnu jeho manželky nelze přiznati pravdivosti. Byly to prostředky jiné...“ Jan Rys, *Hilsneriáda*, 232. - Nota bene: autor popírá pravdivost pověsti, jen pokud jde o vyšší věna, nikoli pokud jde o židovství rodiny Garrigueových!

93) Stanislav Jandík, *TGM v Lánech*, 2. vydání, Praha 1946, s. 122.

94) Citujeme trochu (časopis „Vlajka“ z 24. 12. 1939, s. 4): Když si brala v roce 1878 slečna Charley Garrigue Wrightová z Bostonu v USA soukromého docenta vídeňské univerzity Thomase Masaryka, chtěla ona i její rodiče, aby svatba se konala podle mojžišského ritu a aby ženich přestoupil za tím účelem na židovskou víru. Poněvadž přece jen by to i na tehdejší poměry byl příliš silný tabák a přestup na židovskou víru zasloučil by pravděpodobně vyhlídky na zamýšlené jmenování pana docenta profesorem pražské univerzity, přistoupil T. G. Masaryk na kompromis, že sňatek bude civilní a nevěsta dá se formálně zapsat k anglikánské církvi. Svému mojžišskému vyznání zůstala však jako pravověrná Židovka, se souhlasem svého chotě, který, jak jsme již několikrát napsali, sám též byl původu židovského, věrna po celý život. ... Postavení jejího chotě... vyžadovalo, aby na veřejnost bylo

působeno dojmem spořádané měšťácké rodiny a aby o jejím židovském původu se nikdo nedověděl. ... Jinak žila ve svém příném soukromí, kde nemusila se přetvářeti a kde, od výchovy dětí až po „košer“ kuchyni, bylo vše židovsko-amerikánské. Důsledek toho byl, že dcera Olga provdala se po převratě za francouzského Žida Revillioda, syn Jan si vzal za manželku americkou Židovku Graneovou [!] a Alice chodila se židem drem Bondym... Již jako choť profesora držela paní Charlotta sobotní „šábes“, říkající tomu „anglická sobota“. Málčko však ví, že jako choť prvního presidenta navštěvovala pravidelně některou z pražských synagog, aby na místě k tomu určeném vzývala Adonaje (židovského boha) a u něho hledala útěchu. Stávalo se tak v sobotní předvečer, tj. v pátek po západu slunce a vyjítí první hvězdy, kdy (pokud byla zdráva) musila se děj se co děj zúčastnit „Mismór šir le jóm ha-šabáth“ (žalm 92 ke dni sobotnímu) a načerpat nových sil pro sebe a svého chotě, na jehož práci a názory měla od prvopočátku nemalý vliv. ... v jedné ze svých hradních komnat dala si zřídit improvizovaný koutek, v němž vedle sedmiramenného svícnu, „hafthóry“ (vybraná kapitola z knih proroků) a nezbytného židovského desatera, byla zvláštní nádobka na košer víno a skříňka s orthodoxními macesy. ... (Anonymní autor se podepsal šifrou „A“.)

- 95) J. Příhoda, *I. c.*, 2.
 96) Im., TGM-K otázce jeho původu, Chicago, 1957. Matouškovy autorství je doloženo v publikaci Esther Jerabek, *Czechs and Slovaks in North America, A Bibliography*, Chicago, 1976, s. 36, č. 446. Podle této bibliografie týž Ladislav Matoušek v následujícím roce 1958 vydal ještě *Vzpomínky na boj za vědeckou pravdu* (tj. boj za dukaz pravosti RKZ).
 97) Kosmas, *Legenda o Masarykovi*, in: *Svět socialismu*, 1971, č. 14, s. 20-21.
 98) Jan Příhoda, *I. c.*
 99) Díky interdisciplinární šíři autorova záberu je práce pozoruhodná dokonce i pro klasické filology: pan doktor Příhoda totiž učinil objev (s. 5, sl. 3), že Masaryk psal o *Homérově* skepsi.
 100) Lorenz, *Monolog*, 121: „Thomas Garrigue Masaryk, der Gründer und erste Präsident der Tschechoslowakischen Republik, der grosse Zerstörer der Habsburgermonarchie, ist heute ein Vergessener. Die Welt weiss kaum noch etwas von jenem Mann, den sie einst als einen Vorkämpfer für Humanität und Demokratie gefeiert hat und mit höchstem Lob überschüttet hat.“
 101) Čapek, *Hovory*, 10.
 102) Lorenz, *Liebe zu Böhmern* (1988), 180: „Als der österreichische Bundespräsident im Dezember 1921 Präsident Masaryk auf dessen Schloss Lány bei Prag besuchte, erzählte Masaryk Dr. Heinisch, dass seine Mutter ihn vor Juden gewarnt habe und ihm geraten habe, diesen auszuweichen. Ob sich hinter dieser Warnung vielleicht die Erinnerung an ein unangenehmes Ereignis verberg?“. - Nota bene: W. Lorenz si tedy všiml této důležité okolnosti - Tereziina antisemitismu - až dodatečně (před r. 1988 ji nebere v úvahu), a k tomu ještě jen z Masarykovy letné zmínky v rozmluvě s rakouským prezidentem - jako by o té věci neexistovala celá literatura (počínaje povídkou *Náš pan Fíxl*). Typicky

příklad Lorenzova přístupu k historické práci (jeho heuristika mi připomíná chlapce, který se prohání po louce se sítkou na motýly, jejíž pomocí loví náhodně exempláře do své vědecké sbírky). - Vím ovšem, jakou představu chce autor tím „nepříjemným zážitkem“ ve čtenáři navodit: údajně svedení Natanem Redlichem. Jenže takovouto, osobní motivaci Tereziin antisemitismus neměl. Byl to notoricky známý pověřivý antisemitismus plynoucí z jejího pravověrného katolicismu - týž, který čejkovickým dětem hlásal kaplán Satora a katoličtí kněží vůbec; týž, se kterým se po letech Masaryk utkal v souvislosti s procesem Hilsnerovým.

- 103) „...in der Tschechoslowakei ging immer wieder das Gerücht um, dass Masaryk angeblich väterlicherseits der Familie Redlich entstamme.“ Lorenz, *Monolog*, 116-117.
 104) „Für die Abstammung Masaryks aus der Familie Redlich gibt es eigentlich nur zwei, allerdings sehr dünne Beweise...“ *Ibid.*, 117.
 105) *Masaryk a židovství* (red. E. Rychnovsky), Praha 1931. - Viz zde na s. 119-150 stať Oskar Donath, Židé na Masarykově cestě životem: autor svědomitě shromažďuje všechna známá data o Masarykových vztazích k židům, včetně vztahů potenciálních (např. vyjmenovává všechny hodonné židovské rodiny, Masarykovy tamní židovské vrstevníky atd.).
 106) Tě už bylo publikováno dost: viz [an.: *Masarykův rodinný domek*, in: *Slovenský kraj*, I, č. 26 ze 7. 6. 1919 (srov. k tomu Nejedlý, T. G. *Masaryk*, I/1, 74); Jaroslav Dobrovolský, *Památky na prvního presidenta v Hodoníně*, in: *Lidové noviny*, 1930, č. 271; atd.
 107) Lorenz, *Monolog*, 117: „...dass Nathan Redlich, der angebliche Vater Masaryks, gar kein echter Sohn Lazar Redlichs war, sondern ein Findling, welches von dem Ehepaar Lazar adoptiert und aufgezogen wurde. Als erwachsener Mann, gross und Hager, machte er den Eindruck eines slowakischen Bauern, während sonst die Mitglieder der Familie Redlich eher breitschultrige, gedrungene Menschen waren.“ Na tomto místě chybí odkaz na pramen; ale následujícího roku (1965), v přetisku dotyčné pasáže ve sborníku *Festschrift für Otto von Habsburg*... autor prozrazuje, že tyto informace má od jistého pana Jana Fanto z New Yorku: tedy historický pramen jistě nadmíru spolehlivý! Bylo by únavné vypočítávat zde třeba jen tituly publikovaných prací, které autor evidentně nezná, přestože byly nezbytným předpokladem k vědeckému zvládnutí jeho tématu a on si je mohl snadno opatřit (zčásti si o této nekompletnosti lze učinit představu pouhým srovnáním údajů, které shrnuji v předešlých kapitolách). Myslím, že není třeba podrobnějšího rozboru - kdo chce, necht si prostě přečte jeho masarykovské úvahy a posoudí metodu jejich zpracování.
 109) Stov. shora pozn. č. 2.
 110) O něm i o následujících autorech viz bibliografické údaje v pozn. č. 3.
 111) Marzik, *I. c.*, s. 240. Konkrétně míní některé slovenské šovinisty - viz tam v pozn. 3: „After attempting to prove that Masaryk's ethnic origin was definitely non-Slovak, one American Slovak polemicist went so far as to assert: 'The Slovaks will never believe [italics mine] that

Thomas Garrigue Masaryk was a Slovak. Philip A. Hrobak, Was T. G. Masaryk of Slovak Origin? *Slovakia* X/7 (Sept.-Dec. 1960), 12-13.

112) Zeman, *The Masaryks*, 17: „Josef Masaryk married an older woman and he married above his station. His bride was pregnant on their wedding day. There has been speculation as to the true paternity of the Masaryk's first-born son, Thomas. His mother had worked in the Redlich household, and a certain family resemblance between Masaryk and Josef Redlich - presumably Masaryk's half-brother, who became a distinguished Austrian politician - has struck a number of writers with a taste for the more scandalous turns of history.“ (Jako zdroj svých informací uvádí jen - „for instance“ - Lorenz, ale ten nápad o údajné podobnosti Masaryka a Josefa Redlicha má nejspíše od Matouška. Mimoходом: je závažné konfrontovat toto tvrzení o existenci „of certain family resemblance“ s Lorenzovým pozdějším [1988] pokusem vysvětlit, proč právě tato údajná podobnost neexistovala...) - Všimněme si: kdežto Lorenz ještě uvádí Tereziinu údajnou službu u Redlichových jako pouhou pověst, pro kterou se snaží najít své „slabé důkazy“, Zeman už to apodikticky prezentuje jako nesporné faktum.

113) Kalvoda, *The Genesis*, 17: „... on March 7, 1850, Tomáš was born in a house belonging to a well-to-do Jewish entrepreneur [sic].“

114) Hoffmann, *l.c.*, 36-38: „Einer nationalen Mischehe entstammend ... Aus seiner Selbstzeugnissen wissen wir zur Genüge, dass er zum Tschechen vielmehr erst nach einem längeren Prozess geworden ist. ... [Autor předpokládá, že dosud publikované materiály] würden zweifellos ausreichen, in einer psychoanalytisch fundierten, historischen Untersuchung jenen Vorgang der ‚zweiten Geburt‘ nachzuzeichnen, wie dies etwa Erik H. Erikson in seiner Studie ‚Der junge Luther‘ beipielhaft vorgeführt hatt. Seine nationale Bewusstwerdung erscheint somit als Akt einer subjektiven Entscheidung in Form einer Konversion [!], die von ihm selbst auch als solche beschrieben worden ist [!].“

115) Zaslíbený čtenář musí žasnout, čte-li v Hoffmannově knize (s. 37-38, pozn.), že „Masaryks eigene Aussagen über seine Herkunft und Nationalität ... illustrieren in ihrer Widersprüchlichkeit und taktischer Bedingtheit den gleichen hochideologischen Charakter, der den national-mährisch-schlesischen Raum zwangsläufig kommen musste. In einem 1875 für die Wiener Universität verfassten Curriculum vitae schrieb er bündig, die Mutter ist eine Deutsche“, während er über die Nationalität seines - zumindest legalen - Vaters, der Herkunft nach ungarischer Slowake, keine Angaben machte.“ - Jaká „taktika“? Jaká „vysoká ideologie“? Proč, proboha, sem Masaryk měl plést národnost svého otce, když chtěl říci pouze to, že „němčina mu sice nebyla zcela cizí“ díky matčině zběhlosti v této věci (přičemž mu ovšem němčina „jednotlivoji weniger geläufig war als das Böhmisches [resp. Slowakisches]“, jak v citovaném Curriculumu hned dodává)? Masaryk tu mluví o svém dětském studiu různých předmětů (mj. i němčiny a německé literatury) - jak mohl tušit, že jednou bude někdo v tomto prostěm konstatování

(i v těch dalších, jejichž citáty následují) hledat nějakou nacionálně ideologickou taktiku?

116) Třebaže si to L. Matoušek ani nezaslouží, musíme mu zde věnovat trochu víc pozornosti: na rozdíl od jeho důkazů pravosti RKZ dostalo se totiž jeho důkazům genealogickým té cti, že byly akceptovány světovou vědeckou literaturou; nezbyvá tedy než přiměřeně reagovat na toto faktum. Matoušek sice řadí TGM mezi „velikány dějin“ - ale nemylme se touto přetvářkou člověka, který v americkém exilu r. 1957 zřejmě pokládá za neúnosné hanobit Masaryka otevřeně. Ve skutečnosti, jak víme, patří mezi autory, kteří za první republiky v duchu ideologie vlnjkatů „bojem za pravost“ RKZ skrytě útočili proti Masarykovi; a nepotřebujeme ani zvláštní ostrovti, abychom v jeho pamfletu objevili pod rouškou objektivní jasnou tendenci difamující (na její rafinovanější zakrytí je autor právě příliš primitivní - jeho intelektuální úroveň ostatně prosvítá už ze slovních obrátů na způsob „jak asi pověstí ... vzaly svůj vznik“, „kde toto přátelství vzalo počátek“, „v bodech, kolem kterých se pověsti otáčejí“ atd.; výmluvnou perličkou je také Matouškova zpráva, že velká monografie Nejedlého o TGM „byla vydána v Československu až po komunistickém puči“). Jeho metoda spočívá v tom, že na oko se staví do pozí nezaújatého pozorovatele, který se při své práci prý bezděky setkal s překvapujícími a přesvědčivými fakty; ta fakta prý byla za první republiky oficiálně zamlčována a skrývána (nu ovšem: tehdy - podle fašistů - byla pravda vůbec šmahem potlačována); a tak autor shledal, že v zájmu vědy je „přece jen rozumné napsati o tom pár řádků“. Kdyby byl skutečně motivován takto, byl by postupoval přiměřeně: svoje objevné poznatky by byl dal k dispozici patřičným způsobem, tj. publikací v tisku, pokud možno odborném. Nic takového! Matouškova práce je „psána jako rukopis s přáním, aby nebyla použita pro tisk“; je určena „pro vážné zájemce o čes. historii a pro učely arcivní“; je diskretně rozdávána jen některým, vybraným zájemcům o historii („lidé, čítel“) - na Na jedné straně přímou vážným zájemcům o historii („lidé, čítel“) - na druhé straně: „pozor! nepublikovat!“ Počinání připomínající iluzionistiku, který vytahuje z rukávu roztodivné předměty před žasnoucím publikem, podléhajícím optickému klamu díky pološeru, sugesci a nenápadným trikům. To vše se odehrává v literární podobě právě zde. Řečeno bez obrazu: v Matouškově postupu najdeme všechny znaky záměrné pomluvy. Pomluvač se bojí, aby nebyl usvědčen ze lži, a proto halí sebe i svou fámu do „roušky tajemství“ - Matoušek to činí napořád: slyšel o pověstech, „jejichž podklad jest zastřen rouškou nejasnosti a mlhavosti“, ale, jak praví, „vzhledem k ožehavosti tematů vybočují z rámce zvyklostí a neuvádím osoby a osobnosti, které poskytl údaje k další [! - pan M. chce říci: následující] stati“. A skutečně: všichni údajní Matouškoví informátoři před námi vystupují maskovaní: „kněz, který žil řadu let ve Vidni“, „nejmenovaný evropský historik“ - takto se nám k věření předkládají zdroje informací autora, který vlastně ani není autorem („fakta, která zde uvádím, nebyla zjištěna mnou“ - srov. známé-neznámé „dva kamarády“ Jana Rysa!), ale pro

jistotu se přesto sám také skrývá do anonymity. Přitom se tváří velice objektivně, přímo vědecky: svoje zprávy dělí na spolehlivé, tj. ty, které byly zjištěny „osobami vesměs seriosními a kritickými“ (ovšemže vesměs nejménovanými), a ty, „které nejsou spolehlivě ověřeny“. Mezi ty první, „ověřené“, patří např. to, že Terezie Kropáčková byla zaměstnána u Natana Redlicha (že to má od Lorenze a ten že to sám uvádí jen jako neprokázanou fámu, to už nám Matoušek neprozradí); že TGM a Redlich si prý byli k nerozeznání podobní („podle svědeckví nejmenovaného kněze“); že „Redlichově udržovali přátelské styky s matkou i po jejím sňatku a docházeli k ní často na návštěvu a na porady ve všech rodinách! - ta zpropadená gramatika! (jak uvádějí prameny, a to zase bez jména, hovoříce jen všeobecně o rodině bývalého zaměstnavatele)“ (že tímto „prameny“ je známá Masarykova zpomínka v Čapkových Hovorech a že právě odtud jasně plyne, kdo byli tito návštěvníci - tj. že to Redlichovi rozhodně nebyli, to nám Matoušek také neprozradí); že Masaryk „po celý život jevil zřejmou nechuť k Hodoninu, a třebaže často Hodoninem projížděl, projížděl jím bez zastávky. Pouze dvakrát v době prezidentství se tam zastavil a k těmto návštěvám musel být přemluven nakladatelem jeho spisů, který to potřeboval pro ověření některých místních dat“ (z jak veliké popletenosti autorovy „vzala svůj vznik“ úvaha, která „se otáčí kolem“ této věci, to dokáže ocenit pouze dobrý znalec Masarykova života); atd. - „Potud dnes dostupné prameny o původu TGM“, uzavírá autor učene svou hlavní sat, máje na mysli tyto prameny „spolehlivě ověřené“, načez dodává: „Zprávy, které nejsou spolehlivě ověřeny, uvádějí, že jisté záznamy o původu TGM zůstaly zachovány jednak v rodině Redlichově, jednak v rodině jejich právního zástupce dr. Aloise Pražáka. V majetku dodnes žijící vdovy po Josefu Redlichovi jsou nepochybně mnohé záznamy, které dosud nebyly publikovány. Potomci dr. Pražáka žijí dosud v Kanadě a mají prý ve svém majetku cenné nepublikované doklady a památky z doby dr. Aloise Pražáka. Nezdá se však být pravděpodobné, že cokoliv z toho bude v dohledné době zveřejněno...“ - Sugestivní trojice teček zakončuje zprávu, která (na rozdíl od předešlých, prý „spolehlivě ověřených“, ve skutečnosti však falešných) „není spolehlivě ověřena“, nicméně je přece také napovídána a diskretně rozešvána po širém světě v naději, že tu a tam padne na úrodnou půdu, vzklíčí a vydá své jedovaté plody.

117) Hoffmann, I. c. [nota bene: vyšlo v r. 1988!], s. 37 (pozn.4): „Frau Gertrud Redlich, die zweite Frau des 1936 verstorbenen Josef Redlich, hat dem Verfasser der vorliegenden Arbeit bestätigt, dass ihr Mann ... ihr von diesem verwandschaftlichen Verhältnis berichtet hat.“

118) Zde se mluhu odvolat jen na ústní informaci, kterou mi sdělil benešovský archivář PhDr. Jiří Tywoniak; ten ji měl přímo od JUDr. Ludmily Kloudové, dcery JUDr. Františka Veselého. Dr. Veselý a po jeho smrti pak i dr. Kloudová byli osobními právníky Masarykovými. Dr. Veselý prý Masarykovi navrhl, aby šřítele pomluvy stíhal soudní cestou, ale Masaryk nad tím návrhem jen mávl rukou - způsobem pro něho charakteristickým ve všech podobných případech. Tuto zprávu pokládám

za zcela věrohodnou vzhledem k charakteru obou informátorů. - Téměř jistě Masaryk mnil (mj.) právě tuto pomluvu, když r. 1927 v Národním osvobození (pod nadpisem „Z fašistické drogerie“) napsal: „Hlavní šš fašistického programu jsou lži a sprosté klevěty o prezidentovi a Benešovi a jejich rodinách; fašističtí agitátoři opakují všechny sprostoty, které po převratu vynalézali a šířili šlecht, klerikálové a jejich „staroslovanští“ náhonci; některým, patrně nedávno získaným fašistům to bylo přece jen příliš „tlusté“ a ozvali se proti tomu. „Kušte, Gajda to ví!“ - byla odpověď.“ *Cesta demokracie, III*, Praha 1994, s. 231.

119) Lorenz, *Liebe zu Böhmen*, 181: „Jan Masaryk ... soll auch einmal zu ... Mrs Davenport geäussert haben, dass er jüdisches Blut in sich habe.“ Kdo zná povahu Jana Masaryka a k tomu okolnosti, za nichž svůj údajný výrok pronesl (nacistické vyvražďování Židů, jejichž utrpení se Masaryk snažil všemožně zmírňovat), musí se nad takovým argumentem jen usmát. Masarykovi známé hovory s Viktorem Fischlem naprosto nenasvědčují, že by si Jan Masaryk něco takového o sobě opravdu myslel (a pokud by takové vyznání bylo někde na místě, tedy právě ve Fischlově knize); ale i kdyby byl Jan Masaryk v této věci podlelehli nacistické propagandě a uvědřil její genealogii, pro naši otázku by to nemělo žádný význam.